

magyar
műhely 193

TARTALOM

Barics Sándor: Platón volt és lesz	1	Bálint Vera: Szerb és magyar avantgárd művészek kapcsolatai a hetvenes években (5. rész)	42
Ladys Lex: Fa-szent	2	Rózsa Boglárka: Képvversek	52
Kóbor Adriána: Ferragosto, nyárvég	3	Korda Zsuzsa vizuális versei	53
Marczinka Csaba versei	7		
Barics Sándor: Csalafurdi versek	17		
Angela Caporaso munkái	22		
■			
Szombathy Bálint fotói	26		
Tranzit zoon: Ladik Katalin e/migráns performansa	32		
Kulcsár Balázs: Itt mindenki a csináld magad modellt követi. Interjú Thomas Teurlainnal és Nelson Perniscóval	37		
		MMG	
		Kovács Gergely: Ecstatic enstasis.	
		Kecskés Péter kiállítása	54
		Egyre Márki: Nem kell tudni rajzolni?	
		Egyre Márki vagy Trükkös Feliks vagy Blekket vagy Vegyvédalem Jenő stb. kiállítása	56
		Munkatársaink	58

Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap, a Miniszterelnökség, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt, a Nemzeti Együttműködési Alap és a FENYŐ-KHT KFT. támogatásával

BARICS SÁNDOR

Platón volt és lesz

Rend.

Kocka tér, kocka idő, kocka halmazállapot.

Kocka csend, kocka színek és kocka ételek.

Kocka ágy, kocka test. Kocka a lélegzet.

Kocka ég alatt, kocka város, kocka hegyekkel.

Kocka szelek. Kocka Föld.

Kis kockákból vagyunk. Googolplex mennyiségű.

Apró láthatatlan nanopixelekből.

Megfoghatatlan valóságból.

Kocka szemeink, kocka könnyekkel.

Kocka szívünk, kockás ritmusban.

Kocka agyunk, kocka álmokkal.

Hogy mitől lesz szép kockás a hasunk?

A kocka fordul, a kocka pörög.

Forog és el van vetve.

Biztos majd nagyra nő!

A barlangunk falán kocka képek, kockás tempóban.

Kockás illúziók. Kocka árnyakkal.

Egyetlen tekintetben elraktározódnak.

Gyorsfagyasztva.

LADYS LEX

Fa-szent

Bárki
csukott be toronyba
ablakon bámulok ki a térre
Adalbert kondulni rest haranggal
sír emberek sem kószálnak már odalent
innen kettő onnan egy kőkereszt vádol
isteni vektor hajlít kicsi hársfát
két szege véres alul egy kimúlt
áldott hozománykincs a torony
varrogat anyám öltöget sámlin
apám mesél vigyázza a rendet
ketten fonnak kart a karomba
öcsikém már rám se bagózik
Európa imaútján vándorol Go
hónapok nyakán kelek-ülök-fekszem
áldott pihenésül minutát ha szállok
apám szentori hangja rivall rám:
üdvözülsz tán mint a véres fa-szent?

KÓBOR ADRIÁNA

Ferragosto, nyárvég

Nem csal(ód)ás. Csak helyet változtatok. Vakációmát töltöm, rángatom és nyújtanám a szakaszt, bár ötlem sincs mivel kitölteni a nyarat. Helyet változtatok. Nem csal, ódás. Minden bizonytalanságommal és bizonyosságoddal, amikor elszakad az a kötél, amin lógok, mert elszakítottam, és dugába dől feledhetetlen akrobatikám – kezem „lobog” a billentyűzet felett, mamám „buktát” dagaszt – mert elszakítottad, a nőiségről és kapcsolatokról tartott értekezéseid, amibe nőként aligha lehetett volna beleszólásom – kivágtad belőlem a nőt, mintha a Burdából szabókéssel szétmarcangolnál egy kislányát épp öltöztető anyukát, vagy babákat, palóchímzéseket...

Nagymamám még mindig dagaszt és buktat, én ötödik rituális kávémat iszom, amivel a tegnapi elgyengüléseimtől felkavart gyomromat próbálom helyretenni, és kémlelem a körülöttem összegyűlt és összegyűjtött, szerzett és elherdált folyamatokat – feladatokat próbálok magamnak osztani a folyamatban, mint rendszergazda; megjelenésem nem leinformálható, de diplomatikus, s mindeközben saját combjaimat nézem – reggeli ébredésem intim báját, s azt az intimitáshiányt, ami életem elmúlt két évének valós és fontos, pontos és konkrét része, de már elmúlt, hiánycikké vált, s testileg küzdöm ennek minden pszichológiai hatását és testi kihívásait.

Készíthetnék egy listát arról, mit is jelenthet, mit is jelenthetett számomra az intimitás, akkor is, ha már elmúlt és a két fél térben és időben, még részben tökéletlenül, de tökéletességre törekedve, egymástól eltávolodott. Elszakadt a kötél, kibámult a múlt, a mozgólépcső felújításra várt, a rúd fényes fémje pedig az akrobata kezei között összezsuklott. Lépéseket teszek. Folyamatosan önmagamot vizsgálom, mintha jelentőséget tulajdonítanék annak, s talán így is teszem, hogy miféle testbe kell visszatérnem. A szakítás utáni törmelékek – nem használok többes számú szavakat, hisz felesleges –, amikben hetekig osztoztunk, gomolyfelhőként néha még el-elhaladnak a vidéki kúria felett, ahol lakok.

Rád gondolok és arra a hotelre, és arra a munkaidőre, amiben dolgozol. Furcsa úgy lezárni egy kapcsolatot, hogy egynéhány feladott csomaggal és becsekkolatlan kézipoggyással a kézben az ember a háta mögött becsuk egy hotelszobát, és egészen egyszerűen leadja a kulcsot. Megrögött gondolkodásmód ütközik ki a helyzet allegorikus képeiben, a hotel csillárjainak kristályaiban. Egy bűnös és hibás gondolkodásmód,

a múlt morálisan leképezhető, de feddhetetlen visszatüremkedése a kapcsolat utolsó hónapjaira és óráira. A metaforák valósága, időközben rá kell eszmélnem, senki más számára nem meggyőző, saját tobzódó dialektikám.

Miként tiszteltem két évig bálványként mindenféle kacatot és szimbólumot, miközben a másik mindenféle praktikus és valóságos összeköttetést és helyszínt csupán gondolatban és fényképeken vizsgált, azt hiszem fölösleges is hangsúlyoznom. Infantilis természetem olyan közösen beszerzett kacatokhoz ragaszkodott, mint egy pár Törpilla és törpfigura, a gagyi könyvek és folyóiratok közé dobott jegygyűrű, a születésnapomra kapott karkötőről leszakadt sarlóhold, s a fennmaradó és mindmáig is ragaszkodó miniszív-medál, vagy a rózsaszín bundába öltöztetett, ujját szopó újszülött baba. Nem azt mondom, hogy ezek a kacatok bárkinek bármit is kellene, hogy jelentsenek, annyit próbálok tisztázni csupán, hogy „fennmaradtak”, dobozról-dobozra hánykolódtak a feltornyosuló költözések során, ma már pedig felejtőben, amint szempillantásaim próbálják nem észrevenni a más kezek által áthelyezett és térben elszórt jelentéktelenségeket, és a felém ordító múltból kapott szimbólumrendszerüket.

Ezek csak példák, mindenki, akinek fogalma van költözésről és költöztetésről, együttelésről és -bomlásról, nyugodt unalommal leltározza magában a leírt közös kód csütörtökönkénti megszokott és rituális és rendszeres, és önkéntesen felvállalt időközönkénti bontása helyett örök feloszlását. A hosszúra nyúló gregoriánus mondatverés, és a drákóian lerövidült tómondatok - „è finita”, „sei finta” - amik egy kapcsolat építményének kő kövön nem maradt építészeti fiaskóját kezdeményezik s eredményezik. Tömbökbe zárt vádvákuumok, amikbe hetek során beleilluzionálja az ember, lehet hogy fölösleges is lenne ennyit szenvedni, viszont amikor az emberi méltóság, önzés és belátás bekapcsolódnak a már rég lerombolt harmóniák felidézhetetlen vademekumának préselt lenyomatai közé, végül is három szóban konstatálja az „I love you” legszebb háromszavas történetének és történetelenségének és statikusságának bomlását: vége. Fölsőleges is.

Mіндеzen sustorgások közepette kondérok telnek chilis babbal. A távolból figyellek, vajon négy év hallgatás és tíz év ismeretség után, mi is az, ami jelenedet mozgatja és képzi. Azt hiszem, az, hogy ismerlek, sem mire se jogosít ma fel. A te életed jelenleg dekadenciádhoz híven és képest viszonylag rendezetlenné és rendezettnek is tűnik egyszerre. Az enyém, jelen pillanatban romokban, felépítésre vár. Olyan ez, mintha reggeltől napestig külső- és belsőépítészeti magazinokat bújnék egy kiszélesített és beépített ablakpárkányon ülve az idilli otthoni napok fénysugarában, s azon törném a fejem, vajon milyen épületi struktúrákat képzeljek el fejem fölé; a tetőfedési és hidegburkolási technikákat tanulmányozom, mintha minden a polgárisodás érdekében tervbe lett volna már véve, de a közös hitetlenség reményvesztésében, már réges-rég tégláira és eternitporára őrlődött.

Nem is tudom, hogyan vetemedhet valaki idáig, hogy az univerzum és az augusztusi Perseidák helyett, ilyen röghöz kötött tényfeltárással próbálja más vakvágányokra teregetni életét, vagy egy olyan közös múltat, amiből már kivágódott a más(od)ik személy. Leírhatatlan és elfogadhatatlan, viszont könnyedén

ki is irtható a tárgyakhoz való ragaszkodás. A bomlott hátizsák a fal és a szekrény közötti sarokban, a szétdobált ruhák, a mindig is fölöslegesen eltárazott papírcetlik, szépítkező szerek és a tíz évnyi múltból megtartott esetleg értéknek titulálható emlékek... És a tökéletlen, de teljes értéktelenség érzete, ami betölti a szobát, és magában épphogy elviseli a kaotikus rendszerben szétszórt tárgyak valóságát.

El se hiszem, ezt szokták mondani, és azt, sajnálják, hogy rosszabbnál rosszabb döntésekre alapoztam életem kétharmadát. Én általában erre szemöldökfelhúzással színlelem a csodálkozó értetlenségemet, csupán azért, hogy megpróbáljam nem megrendíteni őket, azon meggyőződéssel, aminek azért időről-időre őszinte hangot is adok, ajándékozok egy őszinte felvonást a drámai színtereknek, hogy ugyan már, mindennek úgy kell lennie, ahogy épp jó - s ha épp rettentő is, mert hát önsorsrontó törekvéseim valóságát képtelenség megkérdőjelezni, az ember valami olyasmit suhog: ezt diktálta a sors, vagy jobb esetben, hogy azért saját felelőssége is hallatsszon a dolgokban, az intuíció.

Fölsőleges ideig-óráig, ily sokáig vesztegelni - suttogja a hang a valami mára már lehetetlensége folytán elérhetetlen távolból. A tárgyak minimális jelentőségűek. Meg kell tanulnod kidobni a sok szart - hangsúlyozza. Nem tudja, épp az ő arca és mondásai és manipuláló beszédei elevenednek fel, amikor engem épp továbblépésre és minden rosszra és jóra próbál ösztönözni. „Usa e getta” - használni (nem elhasználni, ez hangsúlyos itt), s dobni (nem kidobni), az amerikai kultúra, az olasz vizuális költészetben is visszatérő jelszava. Épp egy kollázst nézegetek, s megállapítom, a műfaj épp életszerűsége miatt áll ennyire közel hozzám és egyszerre ennyire távol tőlem. Végére is, a valóság tanulmányozása, az a kollektív szemétfelhalmozás és újrahasonosítás, amire sok mű építkezik, az is a kollektív tudattalan folyamatait erősíti. Magánszemélyeknek tilos a belépés. Ez az én gyerekszobám, tetszik tudni.

Végül az utolsó beszélgetések sírdogáló talánya, ami ugyan megfejthetetlen, de valóságában egy lezárt inercia rendszer, egy lézárójel utolsó írásjel második fele, meggyőző arról, hogy ez már a tudatosan választott és kikövetelt szabadságom első napja, és a szalag, ami felavatja ezt az ünnepet, két év bezárt gondolatsíkainak sikosított csúszkálásai után, minden nemében és valóságában kihagyhatatlan élmény. A valóság élményszerű megélése és intuitív leképezése, a valóság maga. Az ember rengetegszer ragaszkodik az olyan megszokásaihoz, amik csak egy vákuumfóliával lezárt színhelyen voltak igazán relevánsak és valódiak. Szakítani kell. A múlttal. Veled.

Az utolsó szerelmi vallomások, az elcsukló és sírással átítatott hangok színtelen és szagtalan bélyegpárnái, csupán már az örökkévalósággal beszélgetnek, a múlttal egy megváltozott jelenről és egy ellehetetlenedett jövőről, s bár az érzelmek bőszen kevergetik az idősíkokat, mint Kanál Néni a chilis babot, rá kell ébredjünk: erre már nem fogunk se ráébredni, se bealudni rajta napi rendszerben; a valóságot nélkülözik ezek a vallomások és hangok, nincs már se tér- se időbeli relevanciájuk, egyetlen értékük az értékek kiemlézése, a summa, a leltározás és a leltár ajtajának fokról-fokra történő bezárása, míg rákerül a retesz, a lakat, amit idővel a rozsdá fog rágni. Visszagondolni is szép lesz, visszaérezni sosem lesz szép, amikor belegondolunk, az örök ígéretetek vége általában a soha. Sohácskám. Földi csillagom.

Ez a kapcsolat a valóságra épült, nem az örökkévalóságra. Ez mindvégig borzolta a kedélyeket. Képtelenné váltam személyem destruktív és tökéletlen földelésére. A tökéletlenségig szerettelek. S bár minden nemében hiányzott a kapcsolatból az elfogadás, emberi és isteni értékek ütköztek, mint gladiátorharcra várva a Colosseumban, colostokkal egymás magasságát méregető gladiátorok – s ott is felszolgálhatták volna az ízes chilis babot, csak nem volt hozzá elegendő tényér és személyzet. Mindez elgondolkodtatott. Hogy lesz valami ennyire „hamisan jelenlévőből” ennyire semmis, hová tűnik el az az osztott intimitás, a dolgok valósága maga... Vágás. A tények felé forduló érdektelenségünk. Az egyetlen közös és többes számú szó a történet lezárása érdekében.

Azt hiszem, a közös „múlttal” nem megbirkózni kell. A közös múlt birkózik meg velünk és jelenünkkel, ahogy a tenger kiveti magából szépen lassan a parthoz közeledő tárgyakat. Nem írom meg a listát. Az intimitás hiánya, a közelségtől mentes napok egyre inkább csupán arra ösztönöznek, hogy testben és szellemben elengedjelek, s elengedjem magam. A lélek az örökkévaló kötődés ingoványában. Nem tudom, valaha is képes leszek-e kivágni magamat a múltból, mint egy divatmagazintról letépni a szomorú címlaplányt.

Testtömegem fogyóban, megszenvedem a történetet. Ebben a helyzetben a szenvedés elkerülhetetlen. Amint telnek a napok, valaki időről-időre bekémlel és belép a világvégi kúria elreteszelt, de még nyitható szentélyének polcain felhalmozódott szoros sorba egymás mellé ültetett babák közé.

MARCZINKA CSABA

A Ködköltő

JUHÁSZ GYULA ISMERETLEN TÖREDÉKE

(1937 márciusa)

Uramisten! Már
megint ez a nyavalyás
zsongva fárasztó
világonkívülit is
gyötrő kéjhölgy: a Tavasz!...

ingerkedik és
izgat... - de már hiába!...
én VERA(A)NÁLBA...

(S a kusza kézirat itt megszakad.)

2004 tavasza

J. GY. ÉS A HÍRNÉV

T. F.-nek

valami hídon álltam Szegeden
(igen, az Alföldi Por közepén)
azon töprengtem: beugorjak a
Tiszába vagy ne? tűnődtem rajta
épp... már csaknem ugrottam, amikor...
felbukkant Gizike, lelkendezve
újságolta: „megjelent a kötetem!”

(jó Gyulánk már kapaszkodott a híd
korlátján, hogy átalvesse magát)
a lány kiáltása megtorpantott...
„S HA ÉPP GIZI LESZ HELYETTEM TITÁN?”
(illetve Titánia... de e
kis különbség most nem oszt s nem szoroz)
- még várok halálommal, KÖTETNYIT!

2004 tavasza

ANNA A KÁVÉHÁZBAN - EGY MÁSIK FÉRFIGAL

„Gyula! maga itt?!...” - nézett fel a szőkeség
legújabb cvikkeres gavallérja mellől
- nem hitte el, hogy ilyen drága helyen
egy „csóringer” író-tanár előfordul...

hát igen! az én „Szőkeség”-em... - kinek
már csupán „maga” voltam, nem úgy, mint régen!
de hol van már a „drága Gyula” titulus...
(zavaromban nyakkendőm is félrecsúszott)

s én csak dadogok és zavartan mosolygok
- kasszírónév kurvult ex-színésznő előtt
félénken hódolok (míg ő haragosan
pislog, a Múlttól rettegő félelmében)

és mégis, szitok helyett csupán ordítok:
ANNA ÖRÖK - BENNEM! (bár „klónja” kurvul éppen)

2004 tavasza

„BRIAN” GYUSZI A NAGY POETRY CIRCUSBAN

J. Gy. Emlékére

„Az antológia? Hisz az is az én
fejemből pattant ki váradi korzón!...”
- tűnődsz utólag áttörési akción.

(a te vállaidon indult neki a
kiválogatott szupergrupp matinén
berobbanva a Poetry-porondra)

Ady-„Lennon” meg a Babits-„Jagger”?
- a „gründoló” „Brian Jones” Te voltál,
levelezve-szervezkedve háttérben!
(bár a diadalból már kimaradtál)

Egyre hátrébb szorultál a színpadon
(de új és új hangszereken szólóztál
bús improvizációkat magadnak,
„kísérőzenésszé” így sem váltál!...)...

„Brummog a bőgő” az Utolsó Lagzin...

2020 januárja

GYULA ÉS AZ UTÓKOR

de mi legyen a Testamentum-ban?
hírnév, feledés vagy tisztos talapzat?
netán: egyik sem, vagy mindez - egyszerre?

s ha neved ismerik, értik-e, amit...
leírtál, avagy le szerettél volna
ÍRNI?! vagy épp „JELENTÉSÜK” fog tűnni

a semmibe (már ha van ilyen nekik)?
s marad utánuk valami különös
hangulat - ANN(Y)A-IKONNAL háttérben?...

2004 nyara

A KOLOSTORBAN

a folyosó köveit újra s újra
letörölni és felsúrolni megint,
utána újabb penitencia:
térdeplés a kápolna kőpadlóján...

önnönmagadnak szabsz újabb böjtöket
- neofitán naiv új novícius,
magadat szívatod éjszakákon
át, „hitelenség dudvát” félve,

pedig lassan egyre hitetlenebb
leszel - bármily hihetetlennek tűnik
is!... (ráadásul kísért Nő-Anyá is
kamaszálmodban, vackodon hányódva)

Szent Orbán lelke tovaröppen e
szűkös cellákból... - a szenvedés marad!

2004 nyara

VÁRADANNA?

Anna meg Várad:
e kettőtől vártad a
mentő csodádat!...

(még ifjú titánként,
mint Holnap* újdonsült
„féligzöld” reménysége)

(nagyokat álmodtál
ekkor még ébren is!
- nem kellett még veronál)

Aztán: Váradból már
hamar Oradea
lett, Annából fél-rima...

(szétpukkadt az Utópia,
s nosztalgia kesernyésült
maradt vero(a)nál s An(n)ya!)

Pár jó évért: majd 30 szenvedés...

*Holnap: a Holnap-antológia

2020 januárja

A DÍJ

„...megkapod gyuszi! ezt megígérhetem!”
- mosolygott Désirée biztatóan...
„hisz megérdemled a Rothermere-t!”
s a reménykedés: majd’ „ötvenesen”

megállapodsz végre, leválván az
anyai ölről - elkésett felnőttként!...
(utána meg a para: ha leválsz,
talán belehal az ÉDESANYÁD!...)

jön a díjátadás, s Désirée ragyog:
„Láátod! Sikerült tééged benyomni!”
- veregeti kegyesen a vállad
„...hát mégsem vagyok Tehetség, ki mindent

megérdemel, a Legnagyobb Díjat is?!”
- motyogsz dühösen „patrónusodnak”,
s semmitmondón beszélsz a díjkiosztón,
végül: sértetten megtérsz A(nn)nyához...

2004 nyara

J. GY. ANYJÁT SIRATJA - A TÚLVILÁGRÓL

én már elvagyok VALAHOL
- de Neked egyre nehezebb
e földi lét, kisnyugdíjból!...

lassan kialszom magamból
a VERA(A)NÁLT, tündérnevű
démonom és eszmélkedem

kicsit olyan, mintha csupán
az Alpesebbe utaztam
volna, csak épp lavina zár el...

de nagyon messziről, kicsit
rálátok Szegedre és Pestre,
meg szűk otthonodra is, Anya!

látszik Várad és Erdély is...
mégis minden oly kicsinek,
annyira szűkösnek tűnik!

az egész, mint egy rogyadozó
NYUGDÍJASOTTHON, minek „Ország”
a neve... - küszködsz itt még sokat!

csupán másfél évtized múltán
jössz át a felfénylő Túlsó
Partra... - s láthatsz, ha a Sors akarja!...

2004 nyara

GYULA VITÉZ...

„Gyula vitéz télen-nyáron!”

(A „Gyula vitéz” c. régi sorozat szlogenje)

Nekem: Te voltál a Gyula vitéz!
(bár tudom, soha nem fogtál fegyvert)
De: kitartottál egy magad által
szentesített költői éthosz mellett...

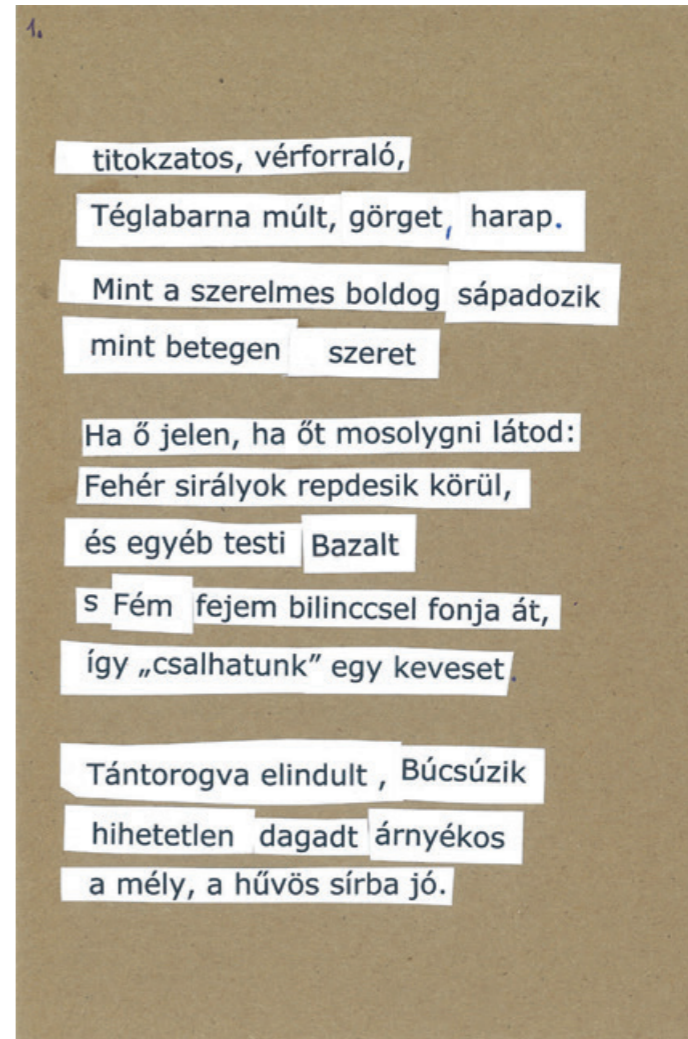
Még ha bele is kövültél ebbe.
Mégis: MARADTÁL AZ, AKI VOLTÁL!...
(akkor is, ha magadra maradtál
- lettél ködlovagok mellett Ködköltő)

Ötvöztél hagyományt és újítást
saját perifériára kerülő
szikár mini-univerzumodban...
(S utódként, te fedezted fel Attilát.)

2020 januárja

BARICS SÁNDOR

Csalafurdi versek, 2013

Más hölgy tolong az istennő helyébe.

lassú zokogás

forrásban lévő vízbe toporog

az agyhullámok, a szemmozgás,

Fehérek, mint a szép, megölt szivek!

remegő ujjakkal Harcol

fekete héjában, Arany Üveg

Nagyon jó

és mély, akárcsak a halál.

Hol volt, hol nem volt
mondja meg nekem.

Ott lomha sziklán karcsú templom ül.

Légbefagyott kék világ, kopasz

bősz átka és siralma száll.

Elátkozom, eltemetem,

Ereim fekete csillogó kábelek, ritka

Úrbeli Kagylótanya lila Bús éjeken

A panírozott hús kocsonyásodik.

Jeges vízben, a hidegben

süssük pirosra.

az Augusztusi dél pedáloz

Egyszerre, mint árny, tűn el az imádozt,

A nagy üvegház szomorú csöndjébe

Poshadt, nyúlós Plazma Kapu

göndörhajú ó, hányszor átkozom haját.

Lidérces estefény narancshéj Agydüh

A harangok hallgatnak

Mert késő könnyek harmatában áztak.

A csókja tűz, infralámpa

csalafurdi, nem kell!

ecet.

Bennem pedig az akarat lakozik.

Napot imádtak és holdat csodáltak,
gyermekként puha fények simogattak

Teljes tökélyben a szűz ideál.

Plasztik hintőporos Tökgyolyó

búg, titokzatos, vérforraló.

Áz éjszaka álomtalan kása

A föld, az emberiség makacs újraszülője!

Elégedettségi barométer alacsony

az ugató kutya cumizik, csendes.

Agykérgei sápadt virágok, ezért

Indulok haza.

Mögötte erdők, rónák elmaradnak,

einyeli az enyészet.

gyepesedik megoldatlan kéreg

mindenrosszkezdvű havas padok

Szél támad: víz háborodik: veszedelmek el érnek;

Testemben ragyognak a csillagok.

szürkén villogó fények, zöld kenyérhaj

Pattanásos arcú Nomád furulyázik

lazulásként rám tekint

Asszony, minéműt köznap is talál.

Óriási barlang

bűdös lépcsőház

esetleg mellé – kínálunk párolt vackort

hozzá anyák siralma száll, BOLOND,

háromszáz év óta remegő kezű koldus,

nyirkos égő magányban él

Hol a nagy élet forró szele jár,

Idegen habok árján - egyedül.

teljesen felesleges a Börönd,

Mindig gyöngye, Lassan és nehézkesen

átadja magát - szürke kavicsok szemei,

nem erőlködik. jóllakunk, de valójában

A nagy üvegház dús virágai:

a Hús dália vérgyökér,

a viszhangtalan rózsafelhő,

s a Gyémánt búzavirág

Ehetetlenek.

Márvány hidak, száz oszlop... kelepce.

A tejút gerincvelőm, nem tisztított lépcsők

Magányos álmok, bús illúziók!

A világpokol egy kaszinó, Fekete szemöldökű,

jéghideg cement, Kopasz Részeg ember,

képetcukor és zsíros hús, egy acél gomboc.

Ha nevet és az éjbe tűn, óriás Ezüst uborka

vézna Karjait selyem bilincsel fonja át

Virágos partok közt repül, repül...

fekete bugyis lopottkocsi-vadász Diószeme

zubogó cifra lángban éget, A csókja tűz,

Pároltólomfehér Pócsa.

keze zsebében, karjai kórkás.

steril szappan

A távol part aranygyümölcsse várja.

Üres utca, mérges alkonyat.

A magára hugyozó koldús éppen vacsorázott

Tündér-alakká lesz bálványja képe: őszülő

gyöngédségbe takart kacaja a halálba üz,

Néha ok nélkül Benövöm az ízzó csöndet

egymás husába beletépünk

málós, Vakító fehér paplan,

langyos Galambfészek,

Bolyhos homokszóró autó.

Álmodom.

És im, a tenger kék ölét kitarja,

Tegnap még fény volt.

a szakadt cipős est meg feledésbe merül.

minek ez a cirkusz?

egy lapát folyékony fa

ehetetlen rántot gomba

térdét összeszorító Papírszeletek.

véres Fejsze Aranyhajócska, ezüsthajó...

NEM ÉRTEM

penészes Fém Vagyok nagyhasú giliszta

rizs helyett – Görögdinnye

egy elhajított hamburgert reggeliznek a galambok

különösnek tetszett a szájszagú Fehér fal

Nem akar most látni, olyan messze, piros.

Engedj holnap a szélnek.

talán a falu végén vagy azon túl,

görbelábú csúszós lépcső

Elolvadó szürke lepedő

Kemény párna leves

ilyen csodák láttakor

lázias leszel az ember

Odaviszem én a félelmetes haját.

Küzdeni fogsz lángolóan, dacosan.

a szemüveges banán

rengeteg olajat szív fel,

De oh, ha vére csillapodni száll,
Úgy lebben olykor a művész elébe

Köszönti mind. madarak repültek felé.

a kezén a seb. csak álni és nevetni,

Csak nevetni lehet, csak nevetni.

nagy nyomorúsága. Jó nagy kamasz

gyűrűtlen gyémánt hagyma.

a kalóriákkal lapuló Barna csizmás 42szemű épület

külömb, mint egy Kővér, Meztelen

mély vízben úszó rézfaszú bagoly.

Hasmenést okoz.

Hol volt, hol nem volt, nedves bugyis vas kenyér

ásító alumínium saláta,

és pár csepp olajjal meglocsolva,

majd szeletelve tegyük tepsibe.

e bajhoz még több is járul.

Mert kora dértől ezüstösesek ők,

A világegyetem meg lassan elrohad.

hoppá, hoppá!

Bevittem őket a nagy üvegházba,

albinó feneketlen fény-árny játék

Fehérek mind: liljomok, íriszek.

Valamikor künn nyíltak a szabadban,

A nagy üvegház az én palotám.

ott Fejem, lábam trombitál.

vörösboros a puha fény

ásító a Pályaudvar untat mint kiégett izzó

egy nagy kosár HÓVIHAR SAROK

Erőltetett menet

Majd nagyranősz fiam.

diós palacsinta, eldobott zokni

Sárga, osztott képernyő, tojásrántotta

Amit kívánsz azt adok.

valahol messze volt, de nem is

de jókedvében volt, az orra viszkedett

babsalátás mennybolt kék folyékony kövek

Ha vihar jár az életem felett,
A két karodba lesz csupán hited,

Üvegház áldott csöndjében

Virág barlang változások, arany karfiol.

Bárhova vissz. szutykos, a cipőt pedig boxolni kell.

az élet hideg halászlé.

ennyi csoda láttán

mindenki hallgatott

SAJNOS EZ IGY VAN.

végig fogdosta

egy megrágott kabát

Szépség, csúnyaság, szépség

Ilyet még nem látott sohasem

Perc a tiéd, egy perc, az isteni!

Bús éjeken ottan és most

fájt a torka csak bámult

Azzal nyakába vetette a tarisznyáját,

s elindult

Kolbászos Üvegelek, zömök kélleány

tömi a pocit árnyékol A lelke bűn

zubogó és mély, akárcsak a halál.

Persze a király városába nem ért

énekelget néha elokádja magát

s azt mondja, lenn a sírba jó,

Egy hengerré hajlított szilárd lélek

egy átlátszó tömör acéltuskó -
fehérjeszintézis.

Üveg szív, üveg szemek

Fanyelv és beton végtagok.

Megérkeztem.

Itt már jártam egyszer, de
mikor azt nem tudom.

poros minden mint régen.

forró hullámvihar, a csuda lánggerő

partközeli vizek oxidáció, horpadt falak
vadgalambkék medenceüreg

A hold csendes.

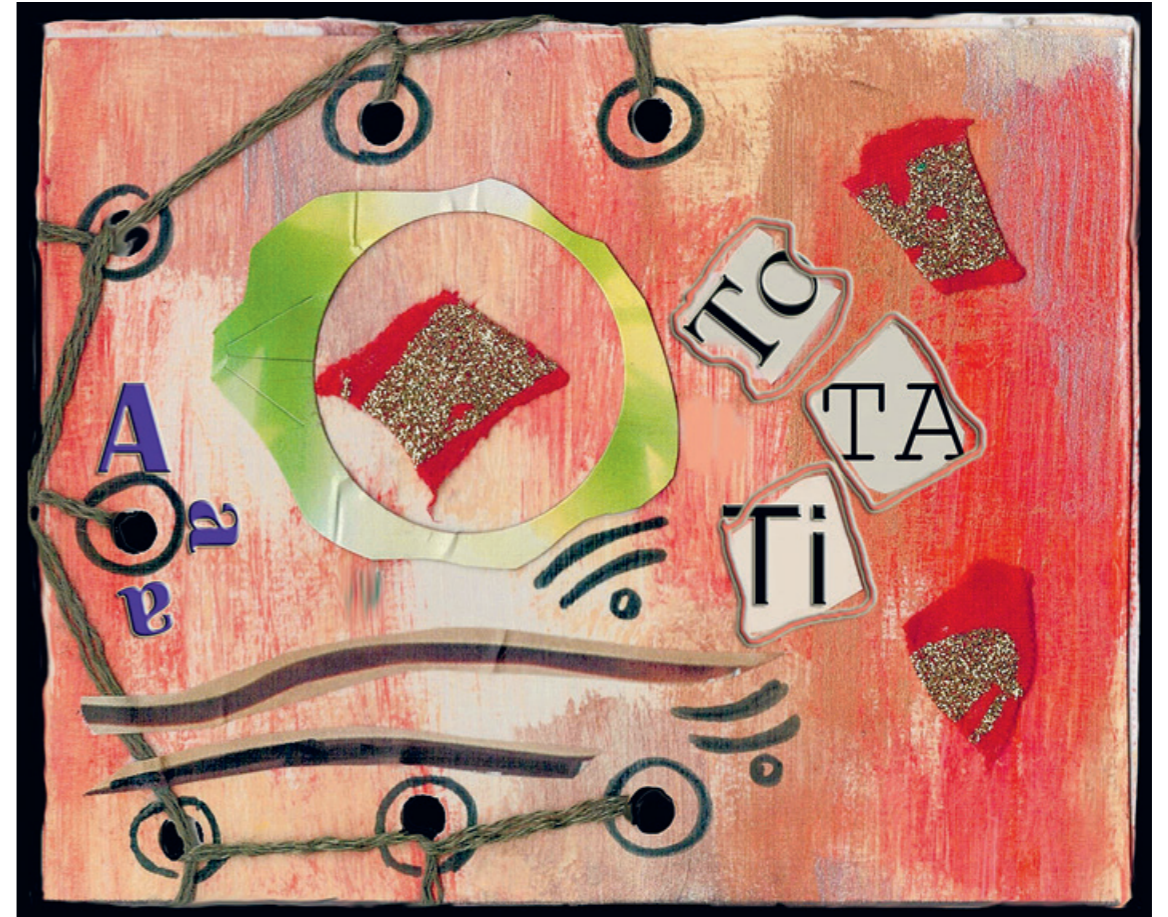
IDŐ vagyok. Egy vak tévedés.

Homályos éjben tébolygó lélek.

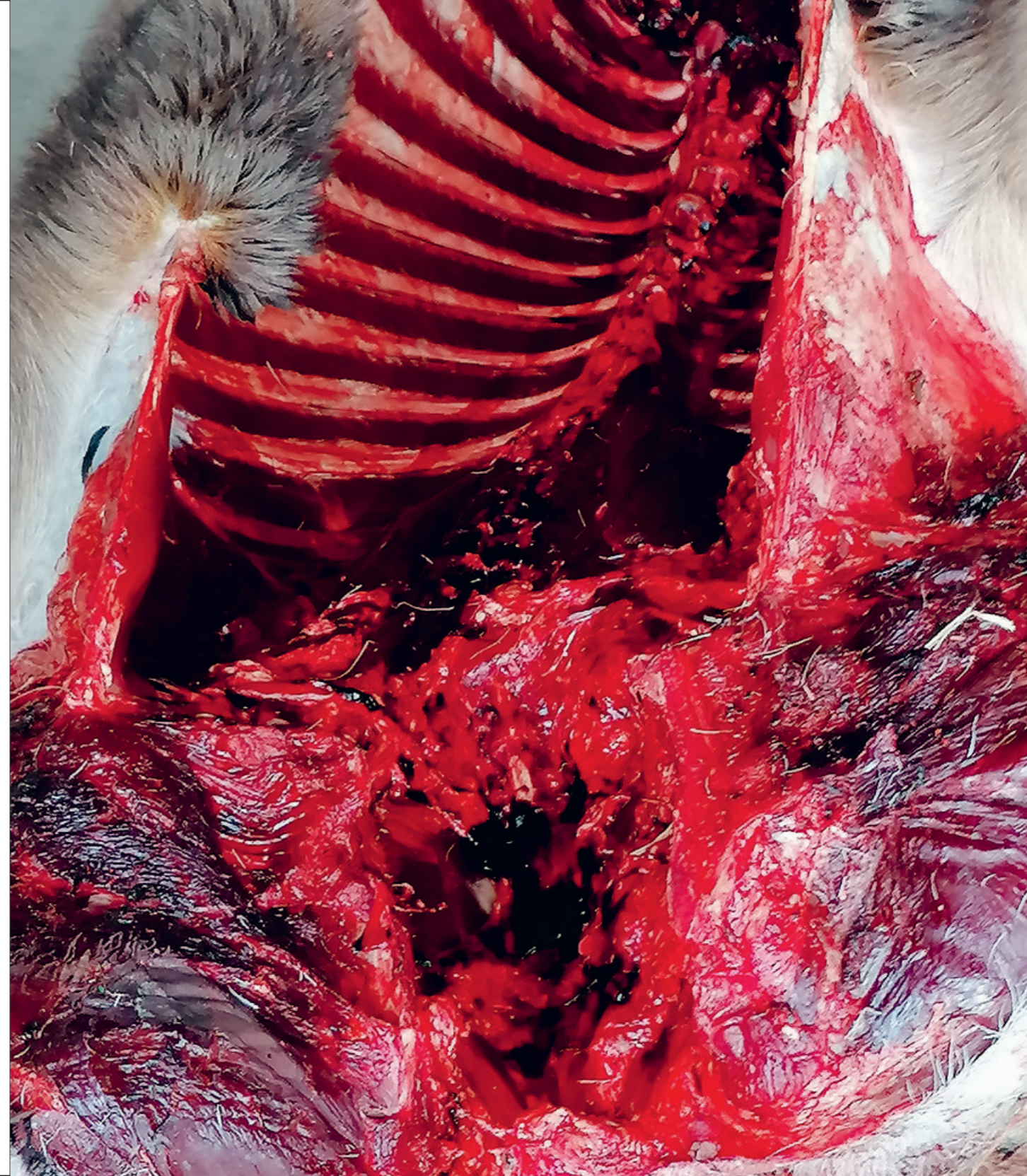
Egy ásványbánya Apadatlan kincs.

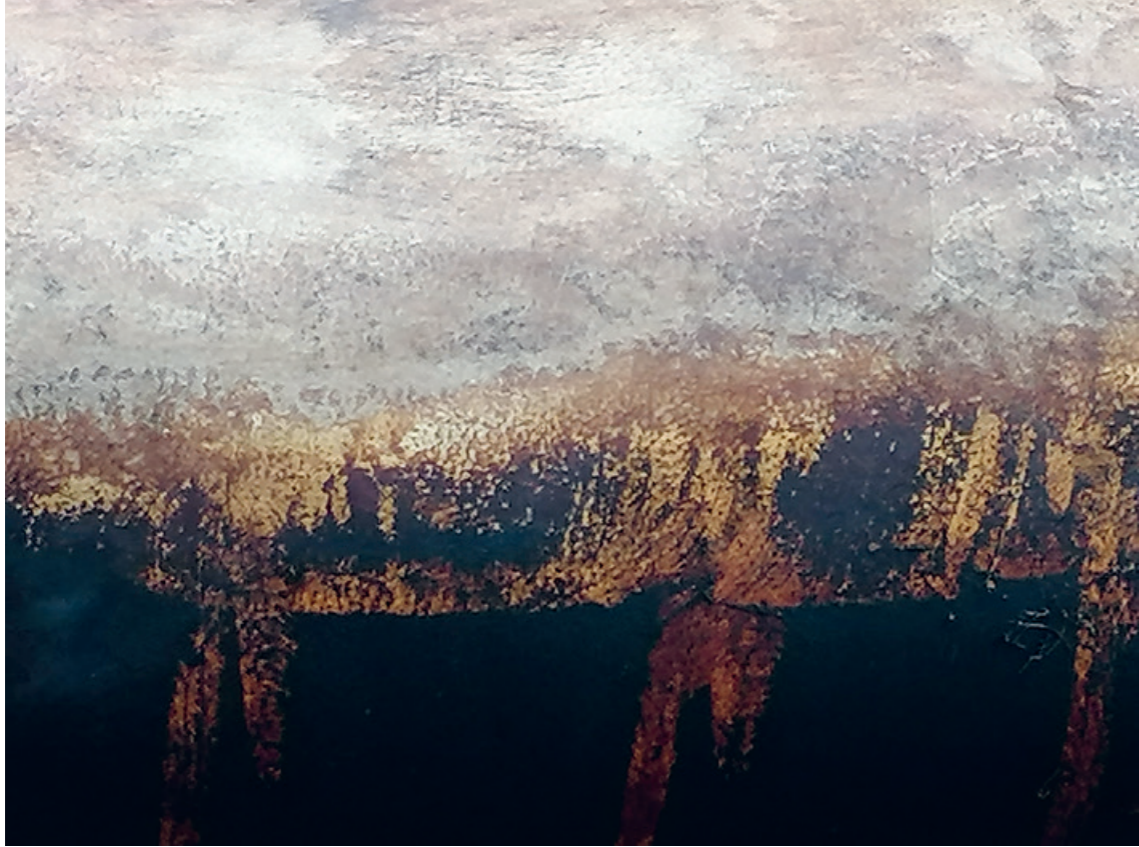
A légzésem egyre lassul.

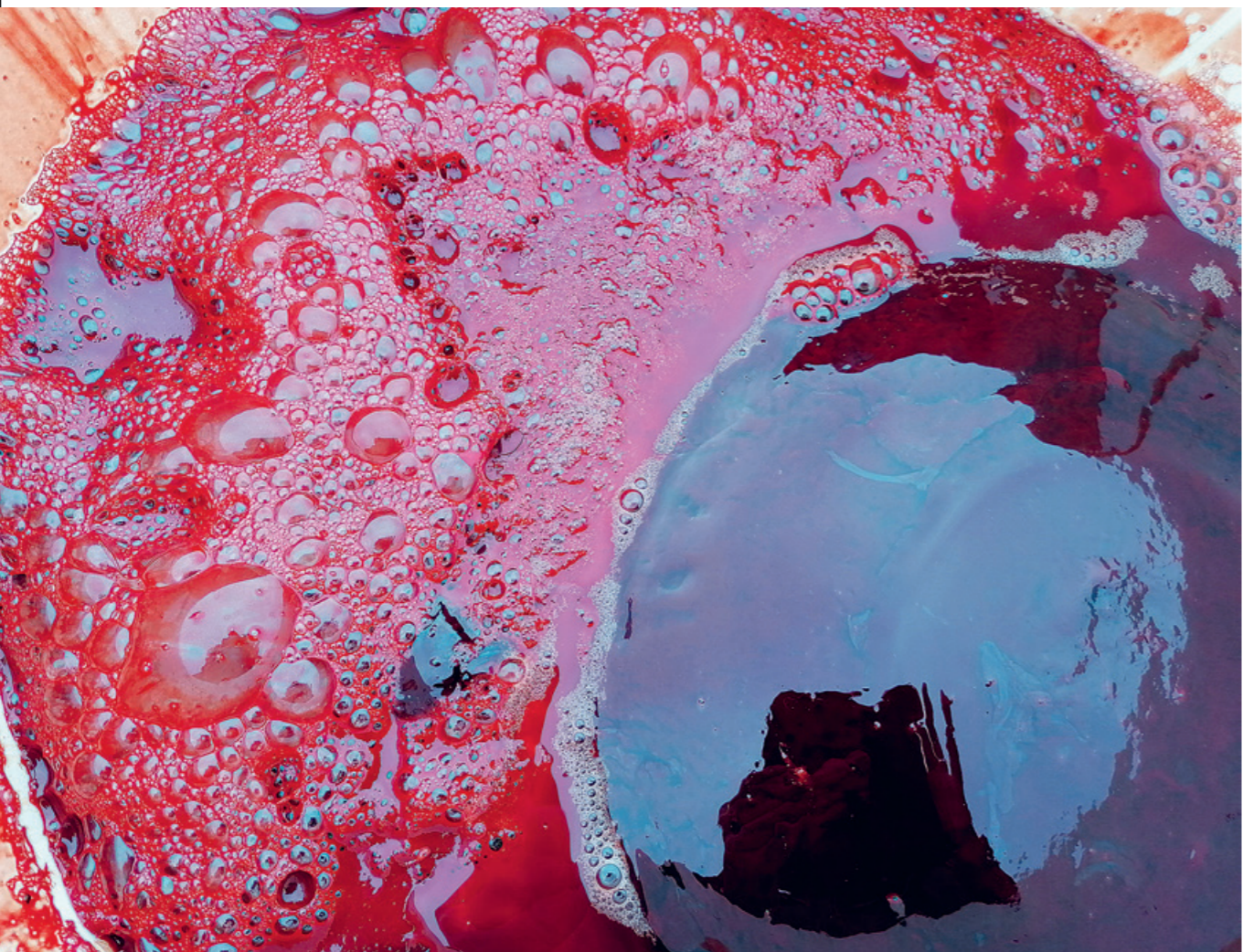
Majd egyszer, tudatosan eltévedek.

TRANZIT ZOON

Ladik Katalin e/migráns performansa

Belgrádi szinopszis, 2018

Ladik Katalin: *Tranzit Zoon* (Eger, 2015)

A jelenet a senki földjén, falak és drótkerítések között, de elsősorban önmagunkban történik.

Szereplők: Nők / Férfiak / Egyenruhások / Fal

*Nézd, a falak egyre csak nőnek és hideget árasztanak.
Mit gondolsz, maradtak még fák a falak mögött?
Fák? Nem emlékszem rájuk.
Mi az, hogy fa? Sosem láttam fát.
Lélegzik? Énekel? Mit eszik?
Azon töprengek, vajon jól tettem-e, hogy elindultam erre a nagy útra.
Hallgasd csak! Te is hallod?
Mintha valaki a Kis éji zene dallamát jajgatná és sikoltaná az éjszakába.
Honnan tudod, hogy éjszaka van?
Rajzoljunk ablakot, akkor megtudjuk.
Igen, rajzoljunk ablakot a falakra!*

*Nyelvlecke idegenek számára:
Milyen nyelven álmodsz?
Milyen nyelven gyilkolsz?
Előbb az anyanyelved irtom ki.
De mennyivel egyszerűbb a népirtás!
Én a hatalmas Fal vagyok!
Rajtam nem lehet rést ütni, engem nem lehet ledönteni, megdönteni, szétdarabolni.
Én mindenütt ott vagyok. Bennetek vagyok.
Legmélyebb álmaitokban, legártatlanabb játékaitokban, a himnuszban, szeretkezéseitekben, vágyaitokban, imáitokban is én vagyok.
De azt tanácsolom, soha, de soha ne ébredjete fel, mert akkor nemcsak engem, hanem önmagatokat is a valós, embertelen és félelmetes angyali mivoltotokban fogjátok megismerni.*

Triceps

Mersz Klub, Budapest, 2019

Megy ez a nő. Ez a középkorú, száműzött, nem szeretett senki. Senki senkije. Megy előre, és megfordul, megy vissza. Keményen, kérlelhetetlenül. Szomorúság, nyomorúság. Kopott férfi edzőnadrág van rajta, suhogó dzseki, a hátán kis hátizsák. Mellén és hátán a *Jugoslav* passzus fénymásolata. *Ember vagyok*, mondja halkán, *bocsánat*. Még ha nincs már országom, nemzetem, családom, nemem, semmim se. Hazátlanul. Elfelejtve. Kidobva. Kiszolgáltatott migráns. Szembe is köphettek. Én csak megyek, mert mennem kell, menni kell. El. Innen, bárhova. Barátságtalan vidékekre.

Mit akartok tőlem? Nem vagyok szép, nem vagyok fiatal, szilikonos kurva vagy gazdag üzletasszony, csak egy *asszony*, aki menekül. Mindentől. Nem kell már senki, nem kell már semmi. Csak lélegzethez szeretnék jutni. Csak hagyjatok élni. Mennék. Nézem ezt a drótakadályt, határ van, határok, ezt a szögesdrótot meg a szomorú szemű kommandósokat. Nem tudják. Nem tudnak semmit, nehéz nekik is. F fiatalok. *Honnét? Hová?* - kérdezik idegen nyelven, a sajátomon. Én meg nem tudok rá felelni. Csak átnézek a kerítésen, a dróton, ilyennel szúrták át, fűzték össze a szerb csetnikek a horvátok fülét, hogy ne tudjanak elsökni, hogy együtt zuhanjanak be a folyóba. Praktikus, mindig nagyon praktikus. Csak átnézek néha, átdugom az ujjaimat, megfogom, hátha kedves lesz. Átdugom rajta a nyelvem is, nedves, az már átjutott. Megízeltte a más-világot. Szép a nyelvem, régen azt mondták róla a férfiak: *jebozovna*. És ki is nyújtom rátok, a másik oldalra: *nevettek?* Mert én nevetek. Hangtalanul. Elérhetetlen vagyok, vágyaitok „sötét tárgya”, amit sohasem kaphattok meg. Nem, nem akarom, soha. Ennek már vége.

Van még fél vekni otthoni kenyérem, két húskonzerv a feketepiacról, egy kis palack víz. Ki fog tartani. Addig. Pár kortyot iszok, leöblítem a port a tüdőmből. Érteni szeretnétek? Ne törekedjétek rá. Nem fog menni. Reménytelenül nem. Lehet. Nincs diktatúra, genocid népfajzat, faszántos háború. Csak az emlékek, álmok, érzelmek, a kiirtott család és a borongós égbe törő remény. Nem vagyok, leszek. Jugoszláv, költő és magyar. *Hontalan* nevű, mint a rossz orosz költő. Befogadtok? Nembefogadtok? Isten a tanúm, nekem, hitetlennek, megtörténhet ez még veletek is. Addig leülök, várok. Várom, hogy megérkezzen Kafka. „Ülök. Könnyedén végigsimítom a bőröm. És. A hasamon.”

Drága ügyvéd úr reggelei

október kilencedikén a sajtos kis ágostonkák köptek egyet, aztán ti zenkettedikét írtak a bankok, amikor az ügyvédek összedugták a fejüket, a kis ripacsból kiszedték a pénzt, akkor a sodronyt hozták neki, összesuhintotta bokáját a kis ripacs, imádtalak, mondta, tizenharmadikán, azt mondta, üljetek ide, de azóta nem, és soha többé, megneztük az ágyúkat, mondta, én rohögtem és fejbe vágta, olé, mon

dom, kuss, és fejbe vágta, azt mondtam, hogy, erre leköptek, mondtam, lesz tejem, ne menj, megeszem a mézes baklavát meg a vizet, mondom, lesz tej, bizsereg, lefröcskölöm az ablakot vele, hulljanak meg elég tejszagú üvegcserepek, mondtam, megeszem, bizsereg, mondtam, ne menj, drága ügyvéd úr képeslapjaiból kilépve a folyosón. álldogáltam, mimikámon alig változtatva, befordultam a folyosóra, akkor va

laki szétnyitotta az újságot, kiléptem belőle, lassan elindultam a folyosón, melyet akkor láttam először életemben, de értelmetlen lett volna mimikát változtatnom, drága ügyvéd úr éppen a képeslapjait nézegette, amikor kiléptem a folyosóra, nálad éppen sütött a nap, és külföldi divatlapokat nézegettél, drága ügyvéd úr folyosójá

n álldogáltam, mimikámon alig változtatva, mert mire az ajtóhoz é

rek, elered az eső, vagy leszakad a lépcső, éppen odaértem az ajtóhoz, ebben a pillanatban sütött ki a nap, és még nem érteztél haza a villamossági szaküzletből, hát várlak, éppen befordultam a folyosón, mert láttam, hogy a képeslap utolsó oldalához érteztél, drága ügyvéd úr visszaérkezett az üzletből, a nap már alig süt, a lépcsőház recseg, elered az eső, nincs fény, nincs lépcső, drága ügyvéd

úr éppen összehajtja képeslapjait te is letted az újságot, nem bírok visszamenni, nincs ügyvéd, lépcsőház sehol, ázottan állok az ajtódnál, de te éppen a villamossági szaküzletben vagy, melegszen háta az ajtódnál, jó vastag, repedezett faajtó, az egyik faragott díszben érzem a tenyered szagát, szaglászom hát tovább, még mindig esik, drága ügyvéd úr nem nyitja ki az újságjait, az eső teljesen rát

apaszt az ajtóra, átvettem a tenyered szagát, nincs árnyékom, csak tenyered, az eső felfalt, maradtam a tenyeredben, izzadt tenyereddel bezártad az ajtót, de akkor már nem sütött a nap, nem is voltam már sehol, valahol az ajtó has

- Igen, a legtöbb épület, amit elfoglalunk, az ilyen, de Párizsban, ahol nem volt túl sok ipar, sokkal több az iroda. Ahol most vagyunk, az is egy telefoncég régi irodája. Az előző épület pedig, ahol voltunk, az egy elektromos és hűtőgépipítő mérnökiroda volt.

- *Érdekel, hogy milyen műfajban alkottok itt.*

- Nagyjából 60 művész dolgozik itt, és van rezidenciatermünk is, tehát nagyjából még 10 ember tölt velünk egy hónapot vagy csupán pár hetet. Van szobrászstúdió, fa- és fémmegmunkáló műhelyünk, kerámiastúdió - de vannak nálunk festők -, nyomtatószalonunk, divattervező részlegünk, tetováló stúdió, kísérleti étteremünk, rádió és hangstúdió is.

- *Jó néhány művész által fenntartott helyen jártam már, és mindenki kiemelte, hogy a résztvevők szép lassan barátok lettek. Nálatok is ez a helyzet?*

- Igen. Kezdetekben ez egy baráti társaság volt, akiket untatott Párizs kultúrája, hogy mennyire drága stúdiót bérelni, ezért összeálltak. Mindenki szakértő volt a maga területén, találtak egy üres gyárépületet, kipofozták, megnyitották más művészeknek, így aztán olcsó a bérleti díj, és megoszthatók a drága felszerelések ára is, amiket amúgy nem engedhetnének meg maguknak, ezért aztán együtt vették és bárki használhatja.

- *Legutóbb Marianne Mispelaërrel állapítottuk meg, hogy milyen drága Párizs. Elmondta nekem, hogy nem tud megengedni magának egy stúdiót Párizsban, ezért a külvárosba költözött, és egyre kifizetőbb és kifizetőbb kell költöznie.*

- Ugyanez a helyzet minden városban, a bérleti díjak egyre feljebb kúsznak. Ezt nem tudjuk megváltoztatni, de közösen könnyebb. Találhatunk épületeket, megjavíthatjuk; végezhetünk olyan felújításokat, amiket egyedül nem engedhetnének meg magunknak. Politikailag is értelmezhető, hogy művészek közösen megosztják a tapasztalataikat.

- *Az is lehetséges, hogy inspirációt szerezzünk egy másik területről. Ha nem vagy festő, inspirációt szerezhetsz az itt lévő festőktől.*

- Igen, nagyon sok tapasztalatcsere zajlik. Itt gyakran találkozol olyanokkal, akik olyan területen tapasztaltak, amikben te nem. Az épület kör alakú, ezért könnyedén átmehetsz a festőktől a ruhatervezőkhöz, ha bármilyen kérdésed van vagy megnéznéd, a többiek éppen mivel foglalkoznak. Ez teljesen új dolgokat vihet a munkádba, sokkal többet, mint amire egyedül képes lennél egy stúdióban.

- *Ha egy napra el tudnátok foglalni a Pompidou Központot, akkor milyen kiállítást szerveznének?*

- Nem hiszem, hogy szeretnénk elfoglalni a Pompidou-t. Nem szeretjük Párizs belvárosát. A városzélei üres épületek engednek kibontakozni. Ez talán egy szegényesebb valóság, de emberibb. Mi csak szeretnénk tenni a dolgunkat, rengeteg workshopot tartunk. Nem megyünk ki a La Défense-ba, a pénzügyi központba, csak a közelükben vagyunk, ez is hoz ötleteket a munkánkba.

NELSON PERNISCO

- *Thomas épp az előbb magyarázta el, mennyire szereti a kapcsolatokat és inspirációs lehetőségeket a Le Wonderben. Például, ha festő vagy, inspirációt szerezhetsz a fémmegmunkálótól vagy éppen a rádiótól. Neked is hasonló érzéseid vannak?*

- Igen, 65 művész dolgozik itt jelenleg, és közösségként létezzünk. Mindenki törekszik arra, hogy kapcsolatokat szerezzen, és szeretnénk is, ha minél több kapcsolat létesülne, különösen azok között, akik más műfajban alkotnak, mondjuk szobrászat és zene, nyomtatás és konyha, vagy akár a kortárs műfajokban, mint tetoválás és selyemfestés, divat és még hosszan folytathatnám...

- *Hogyan tudja egy kísérleti konyha inspirálni egy szobor elkészítését és fordítva?*

- Itt mindenki a „csináld magad” elvét követi. Nagyon sok eszközünk van, sok pénzt fordítunk eszközök vételére. Ez egy picit politikai mozgalom is, mert ezekkel a nagyméretű eszközökkel máshol legfeljebb egy múzeumban vagy egy nagy intézetben találkozhatasz, mi viszont függetlenek vagyunk. Nézheted ezt egy szegény művész szemüvegén keresztül is. Még ha egy szegény művész vagy, aki csak 100-200 eurót fizet havonta, akkor is hozzáférhetsz ezekhez a nagyon drága eszközökhöz, sokféle művésszel találkozhatasz és különböző területeket ismerhetsz meg.

- *Ez remek, csak hogy Párizs tele van művészeti intézményekkel. A ti egyik nagy előnyötök, hogy függetlenek vagytok. Miért fontos ez?*

- Visszautasítunk minden állami pénzt, mert nem akarjuk, hogy külső forrásból finanszírozzák a működésünket. Így olyan műveket mutatunk be, azt csinálunk, amit csak akarunk. A klasszikus felállás az, hogy pénzt kell szerezni valahonnan, csak hogy amikor a fejed fölött döntenek, hogy nem adnak több pénzt, akkor be kell fejezned, mert nem tudod tovább fizetni az embereket. Létrehoztunk egy modellt, ahol mindannyian teljesen függetlenek vagyunk, és mindenki pénzt ad a közösbe. Ez egy egyszerű pénzügyi modell, ami működik, ezért nem igazán tudom, miért kellene máshonnan pénzért kuncsorognunk. Talán az egyetlen ilyen helyzet egy épület vásárlása lenne. Párizs belterületén ingatlant venni szinte lehetetlen.

- *Nagyon drága lett.*

- Igen, de másfelől meg valahogy kezelni kell ezt a helyzetet, mert Párizsnak szüksége van művészekre. A nagy művészeti iskolák ontják magukból a végzeteket, és jelenleg nekik Marseille-be, Brüsszelbe, Berlinbe kell menniük, mert Párizs túl drága. Pedig Párizs szeretne a művészeti élet tetején maradni... Szükség van drága eszközökre, és egy helyre az alkotáshoz. Nem lehet csak kiállítási tereket fenntartani, mert a műveket valahol létre is kell hozni.

- *Rendben, de épp az előbb említetted, hogy visszautasítjátok az állami pénzt.*

- Nem vagyunk feltétlenül ellene, csak nincs rá szükségünk, mert egy olyan környezetet hoztunk létre, ami eltartja magát. Nem hiszem, hogy jó ötlet lenne befektetőt keresni, hogy eltartsen minket.

- *Akárkivel beszélek, minden alkotó azt mondja, hogy egyre több és több időt tölt a kommunikációval, és emiatt egyre kevesebb ideje van alkotásokat létrehozni. Mit gondolsz, akár teljesen el is tűnhet az alkotás a megosztó felületek miatt?*

- Nem tudom, azt kell mondanom, itt mi elég komolyan dolgozunk. Vannak hetek, amikor mindenki reggel hatkor kel csak azért, mert akkor még sötét van, vagy éppen egy kutatás miatt. Nagyon sok figyelmet fordítunk a kutatásokra, sokszor az alkotások inkább a szabadidőben készülnek. És hogyan lehet szabadidőt csinálni? El kell hagyni azokat a dolgokat, amik csak viszik az időt: kifizetni a bérletet, az

ételt, elmenni anyagokért, és mivel mi együtt élünk, és nem költünk túl sok pénzt, ezért nem is kell folyton műveket eladnunk a túléléshez. Emiatt heti 7 nap 24 órában tudunk koncentrálni az ötleteinkre. Szerintem erre van szükség, ha teljesen bele szeretnél merülni az alkotásba. Itt minden pillanatban erre koncentrállhatsz. Nem túl jó dolog heti 40 órát dolgozni valami máson, az agyad túl fáradt lesz már a munka után.

- *Mindig is ez volt a legnagyobb konfliktus a művészetben, mert nem mindenki tud megélni belőle.*

- Mindenki ismeri ezt a pénzügyi modellt. A pénzügyi rendszer finoman szólva sem segíti a művészeket, mert arra ösztönöz, hogy kommersz festményeket fess a napi betevőért. Amit mi csinálunk, az egészen más. A nálunk készült szobrok nem eladásra készülnek, mert a nagy méretű művek amúgy is nehezen eladhatók. Európában a gyűjtőknek nincs feleslegesen nagy lakásuk, ahová a nagy szobrok beférnének. Tehát ha el akarsz adni, más utat kell keresned. Sok más lehetőség is van, de az iskolákban azt tanítják, hogy csak egy létezik: a galéria, a múzeum, a piac. Nem hiszem, hogy ez így van. Nem a piac ellen vagyunk, de szeretnénk egy olyan közeget teremteni, ami nem az eladásra épül. A művészeknek nem kell mindig az eladásra gondolkodnia. Az, ahogy együtt dolgozunk, sokkal fontosabb az egyéni karrierknél, mert sokkal közelebb van ahhoz, amit mi művészetnek hívunk.

- *Amikor megnéztem a műveidet, sokszor volt olyan érzésem, hogy amit látok, az egy elhagyott tér a jövőből. Milyen munkákon dolgozol éppen? Ezt a vonalat viszed tovább?*

- Sosem tudom előre, milyenek lesznek a műveim. Sok változáson mentek keresztül idén. A pusztítást építésként fogom fel. Szintén szeretem a katasztrófákat megjeleníteni: tüzet, égett elemeket, összetört tárgyakat használok, ezáltal kritizálom a jelenlegi rendszer erőszakosságát. Manapság egy új elméleten gondolkodom az időről, szeretném a kiállítási hely limitjeiből kiszakítani. Egy szoborral teret lehet létrehozni egy kiállításon, és azon dolgozom, hogy az időt is bevonjam, hiszen a műveim nagyon messze vannak az egyszer elkészült és bekerült a raktárba szemlélettől. Amikor az idővel dolgozom, akkor folyamatosan foglalkozom vele. Megtartom a művet és fejlesztem.

Egy másik ötlet, ami nagyon tetszik mostanában, az a történetmesélő művész ötlete. Szeretnék reagálni arra, hogy eltűnik a történetmesélés, már nem mesélünk úgy, mint az előző generációk, pedig szerintem a művész szerepe pont ez: olyan történeteket szeretnék megmutatni, amiknek nem volt mesélőjük, ezért titokban maradtak.

- *Talán a Le Wonder is egy jó történet, mindenki irigy lesz, aki megismeri.*

- Nem kell irigynek lenni, ugyanezt bárki létrehozhatja. Nem annyira nehéz ez. Ha mi meg tudtuk csinálni úgy, hogy semmit sem értünk a gazdasághoz és nincsenek politikai kapcsolataink, akkor ez mindenki számára lehetséges. Egyszerűen több helyszínre van szükség, amit ki lehet pofozni, és egyszer talán az állam is jobban értékeli majd ezt a törekvést. Nem kérhetsz meg minden végzős művészt, hogy találjon egy épületet, hívjon meg 60 művészt, nemzetközi rezidenciaprogramot indítson, vásároljon nagyon drága eszközöket és szerszámokat; ez túl sok egy személynek. Amíg az állam nem ébred fel, addig nekünk magunknak kell kreatívnak lennünk.

BÁLIND VERA

Szerb és magyar avantgárd művészek kapcsolatai a hetvenes években*

V. RÉSZ

4. Csáji Attila vallomása

A vajdasági szerb és magyar művészekkel a Magvető Kiadó művészeti igazgatóján keresztül kerültem kapcsolatba. Sík Csaba, aki nem mindennapi vizuális érzékenységgel rendelkezett, a kiadó művészeti vezetőjeként erőteljes és termékeny kapcsolatrendszert épített ki a Kárpát-medencében lévő magyar kiadókkal, így az újvidékiekkel is. Általa kerültem kapcsolatba a vajdasági alkotókkal, mely az évek folyamán egyre erőteljesebbé vált. A leglényegesebb szál Kapitány László vajdasági grafikuson keresztül teremtődött, aki az újvidéki Forum Kiadó műszaki és képszerkesztője volt, valamint a Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének elnöke. Laci elsősorban illusztrátor volt, könyvcímlap-tervező, így került Sík Csabával is kapcsolatba. Csaba elhozta hozzánk, és összebarátkoztunk.

Kapitány Laci volt az első, lényeges kapocs. Rajta keresztül ismertem meg Szombathy Bálintot, Predrag Šiđanint, Baráth Ferencet, Csernik Attilát, majd később Gagula Bórót vagy Kerekes Lászlót és másokat. Közhely ugyan, hogy a határon túli magyarság hidat jelent, de ebben az esetben is természetes igazságot takar, mert elsősorban a vajdasági magyar művészeket keresztül kerültem kapcsolatba a szerb, illetve jugoszláv művészekkel is.

Ez nagyon sokrétű kapcsolat volt. Hosszú, hosszú éveken keresztül tartott a hatvanas évek végétől szinte a nyolcvanas évek közepéig, egészen a jugoszláv háborúig, akkor ugyanis fellazult. A legintenzívebb a hetvenes években volt. A hetvenes évek végén,

Fotó: Art Lover

* A szakdolgozat folytatásos közlése abból az alkalomból történik, hogy a budapesti Ludwig Múzeumban 2019. szeptember 12-én megnyílt *A Bosch+Bosch Csoport és a vajdasági neoavantgárd* című történeti kiállítás.

de különösen a nyolcvanas évek elejétől meglehetősen sűrű volt az életem, sok nyugati meghívásom volt Koppenhágától Cambridge-ig, természetesen ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy az összekötő szálak fel-lazuljanak. A fő tényező azonban a rettenetes háború volt, aminek lidérce – ha képesek voltunk a felszín mögé látni –, bizony régóta ott kísértett.

Az elindító szál azonban kétségtelen a képzőművészetek, az avantgárd eltérő helyzete volt; Magyarország és Jugoszlávia közötti különbségek. Kapitány Lacival és barátaival visszatérően beszélgettünk arról, ami nálunk döntően underground, föld alá szorított volt, Jugoszláviában abban az időszakban nyílt színen valósulhatott meg. Képzőművészeti viszonylatban nagyobb volt a szabadság, más volt a tűrőképesség déli szomszédunknál. Másképpen kezelték az avantgárd különböző aspektusait, és azt a szellemiséget, ami nálunk a hatvanas vagy a hetvenes évek kezdetén szinte teljesen tiltott volt vagy legalábbis tűrt. Nem tartoztam azok közé, akik illúziókat teremtettek maguknak a vajdasági valósággal kapcsolatban; ettől óvott sorsom és intellektuális környezetem.

Családom, Felvidékről kitelepített magyar értelmiségi család volt; apám több nyelven beszélő, német egyetememet is végzett egyháztörténész. Közvetlen baráti köréhez olyan emberek tartoztak mint a szintén történész Benda Kálmán, vagy Ujszászi Kálmán. Az, hogy nagyon hamar meghitt barátságba kerültem vajdasági alkotókkal, akik közül egyre többen megnyíltak előttem, szintén sokat segített. A nyílt agyú ember elég hamar rájött a beszélgetések során arra, hogy az ottani szabadság látszólagos, és hogy bizony rengeteg tabu van, s a felszín mögött riasztó lidércek élnek. Döbbenetes élmény volt számomra az, ahogy a művészetben túl megnyíltak sorsok és kiszolgáltatottságok, és az együttérzésen túl: töprengésre készítő tragédiák. A fő téma a művészet volt, de ez nem takarhatta el a megélt emlékeket. A visszatérő látogatásokkor, először foltokban s rettegve jöttek elő ezek az évtizedes emlékek, a szinte képtelenségek sorába tartozó történetek a háború utáni megtorlásokról, a második világháborút követő szörnyűségekről, a magyar sors tragédiáiról. A művészetek mindig létünkbe ágyazottak, így természetes, hogy bennem élt az igény, hogy többet tudjak meg minderről. Eleinte szinte nem is mertek beszélni a tragédiákról, de segített, hogy meghitt baráti kapcsolat alakult ki Kapitány Laciékkal, Nellivel, a feleségével és gyerekeivel, majd általuk másokkal is.

Családunkat Kassáról telepítették ki a Beneš-dekrétumok következtében; átéltem a magyarságom miatti meghurcoltatást, így ezek a kérdések mélyen foglalkoztattak. Az elhallgatott és kimondatlan közös sors összekötött minket. Olyan titkokhoz juthattam hozzá bővülő baráti köreim által, amiket a tömegkommunikáció befagyasztott, sőt teljes mértékben elhallgatott. Jugoszláviában is elhallgatott, de a kádárista Magyarországon, ahol az aczéli politika tudatosan rombolta a magyar identitást, tabu volt. Természetesen a gyakorlati és alapvető kapcsot a különböző képzőművészeti események jelentették: festői és grafikai kiállítások, előadások, vetítések, megnyitók.

Szerveztünk kiállításokat Szerbiában, elsősorban Újvidéken az Új Symposion támogatásával,¹ illetve közreműködésével. Az egyik első lényeges kiállításunk 1972-ben volt, döntően a Szürenon csoportra

1 Csáji Attila utalását pontosítanám, arra vonatkozóan, hogy az „új magyar avantgárd” újvidéki kiállítása mögött az Új Symposion szerkesztősége állt. A kiállítás azoknak a baráti kapcsolatoknak volt az egyik eredménye, melyeket Kerekes Lászlóval, a Bosch+Bosch Csoport tagjával építettünk a magyar művészeti világban, a hetvenes évek elején.

épült. Ezt a jugoszláv kiállítást is én szerveztem mint hajdan a Szürenont. Kiegészítettem egy kicsit, így a szürenonosokon (Csutoros, Pauer, Haraszty² stb.) kívül, olyanok is részt vettek benne, mint Fajó János vagy Orvos András, akik nem tartoztak a Szürenonhoz. Az első kiállítás gazdag spektrumú volt. Éppúgy épült képekre, plastikákra mint mobilokra, plexi munkákra vagy assemblage-okra. Sokan mentünk át Újvidékre: Paizs Laci, Haraszty Pista, Haris Laci, Molnár V. József. A kiállítási anyagot kocikkal csempész-tük át a határon, bár néhány munkának volt a Nemzeti Galériából szerzett kiviteli engedélye is.

Az újvidéki Radivoj Čirpanov Munkásegyletem vezetője, egy szerb művészettörténész volt, a nevére pontosan nem emlékszem³ (vele is Kapitány Laci hozott össze); ő volt az egyike azoknak, akik forszírozták ezeket a kapcsolatokat a vajdasági magyarokon túl. Kezdeményezésére és válogatásomban szerveztünk egy viszonylag nagyszabású grafikai áttekintést 1978-ban, amit Bányai János irodalomtörténésszel, az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom tanszékének a tanárával ketten nyitot-tunk meg.⁴ Ez lényegileg áttekintését adott a Szürenon és az Iparterv társaságnak. A két társaságot én már az „R” kiállítást megelőzően összefogtam, és együtt állítottunk ki többször is. Különösen az „R” ki-állítás után elég sok akciót csináltunk közösen. Ez a kiállítás döntően erre a két társaságra épült, egy-két kiegészítéssel, például Fajó egyikéhez sem tartozott, de ő is szerepelt ezeken a kiállításokon, és természetesen Csutorosék, Nádler Pistáék, Bak Imre és így sorolhatnám végig. Haris, mint fotóost – elsősorban konceptuális jellegű fotókat állított ki – a képzőművészek maguk közé tartozónak tekintették. Szerepel-tek olyanok is, akik egyik társasághoz sem tartoztak, mint Pásztor Gábor.

Budapesti látogatásaink alkalmával merült fel annak az ötlete, hogy viszonzva művészeti csoportunk 1972-es balatonboglári bemutatkozását, egy, a Csáji által verbuvált reprezentatív anyagot vigyünk Újvidékre, amely hű képet ad a korabeli magyar neoavantgárd munkásságáról. (A szerkesztő megjegyzése.)

2 Ebben az időben még Haraszty István, de később Haraszty István néven alkotott.

3 Lazar Simonović. (A szerkesztő megjegyzése)

4 A nyitó beszéd a Hídban jelent meg. Híd, 1978/4., 543-545.

Több kiállításunk volt, döntően csoportos kiállítások. A kiállított anyagot szinte mindig ki kellett „csempészni” az országból, mivel a helyi hivatalok folyamatosan akadékoskodtak. Paizs László plexi plastikáit, Haraszty István mobiljait, az én 100x100 cm-es assemblage-aimat bizony nem volt egyszerű áthozni. Haris fotóit, Prutkay Péter grafikáit már kicsit könnyebb volt. A közös tárlatokon kívül megvalósult egy-két egyéni kiállítás is, például egyéni kiállításom Újvidéken, a Kis Szalonban. 1978 áprilisában a *Jelrácokat, üzeneteket* című kiállításon húsz képet állítottam ki. Ezt a kiállítást Tolnai Ottó nyitotta meg; katalógusa is megjelent.

A kapcsolatok egyik szálát tehát a kiállítások jelentették, ugyanakkor előadásokat is tartottunk, dia-filmeket vetítettünk, valamint meglehetősen sok cikk jelent meg rólunk. A *Híd* című folyóiratban egy-részt a magyar neoavantgárról, de egy-egy emberről is visszatérően jelentettek meg elég komoly cikkeket. Például Sík Csaba írt rólam egy rövidebb cikket (*Híd*, 1969/2.), Mezei Ottó egy hosszabb tanulmányt (*Híd*, 1971/6.). Mindegyikhez tettem 4-6 reprodukciót, viszonylag jó minőségben. Napi- és hetilapokban is meglehetősen sok cikk jelent meg a magyar neoavantgárról. Ács József és Juhász Erzsébet az ifjúsági lapban írt, illetve az ottani magyar napilapban, a Magyar Szóban. Azzal együtt, hogy a Képző- és Iparművészeti Lektorátus Magyarországon folyamatosan akadályozta, a délvidéki kapcsolatok erőteljesek voltak.

Az ottani látogatásunk nem csupán azt jelentette, hogy az ember oda megy kiállítani, hanem előad-sokat, vetítéseket, beszélgetéseket, a művésztelepeken való részvételt is jelentett. Sokaknak ez komoly lehetőséget adott a hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek elejéig. Akkoriban egy lézer environmentet is létrehoztam az újvidéki Duna-parton. Teljesen más karakterű lézer environmentet, mint amit Koppenhágában csináltam a Bella Centerben. Egy készülő, riasztó ipari beruházás elleni tiltakozás jegyében kértek meg „tiltakozó” fénykonstrukció létrehozására. Ennek jegyében mentem Újvidékre. Sajnos a kis költségvetés befolyásolta az eszközrendszert. A nyolcvanas éveket követően sajnos már nem nagyon volt kapcsolat az újvidékiekkel. Ez a kapcsolat főként a hatvanas évek végén, illetve a hetvenes évek-ben virágzott.

Fontosak voltak a délvidéki akciók, de a lengyel kapcsolatok még erőteljesebbeknek bizonyultak ebben az időszakban; érdemes összevetni őket. Lengyelországban szerveztünk néhány kiállítást Brendel János-sal, aki Poznańban végzett művészettörténész volt, aki ott is maradt és munkát is talált. Vele szerveztük az első nagyszabású áttekintését a magyar neoavantgárdnak, még az „R” kiállítás előtt. Ő a lengyel-orzági kapcsolatokat szervezte, én a magyarországit. Az „R” kiállításon a két csoportot – a Szürenont és az Ipartervet – összevontam, ezt előzte meg és készítette elő Lengyelországban; a lengyel múzeumokban megvalósult kiállítássorozat: a poznańi Arsenalban, a szccecini, majd a koszalini Nemzeti Múzeumban, és így tovább. Nagyon jó helyeken, nagyszabású kiállításokon mutattuk be a magyar neoavantgárdot, katalógusok és plakátok kíséretében. Az anyagnak a hetven százalékát a múzeumok megvásárolták, és azok ott is maradtak. Lengyelországban a megvalósítást a BWA (Biuro Wystaw Artystycznych) és a Len-gyel Képzőművészeti Szövetség is támogatta.

A kiindulópontot itt Gyarmathy Tihamér lengyel kapcsolatai, kiállításai és művésztelepeken való rész-vételei jelentették a hatvanas évek végén. Tihamér nagyvonalúan bevont ezekbe. Sokat segített mind-ebben a lengyeleket a magyarokhoz kötő kapcsolat. Még nem volt olyan messze a II. világháború, amikor Magyarország a német seregeknek nem engedte a Lengyelország elleni átvonulást, sőt lengyel katonák

ezreit fogadta be és támogatta a lengyel menekülteket. Erőteljesen élt a két nép közötti sok évszázados szimpátia. Stoppo bolyongásaink idején számtalanszor tapasztaltuk ezt, de voltak merészebb megnyilvánulásai is. Nem sokkal később, Nagy Imre kivégzése után volt egy focimeccs egy lengyel kisvárosban, ahol a magyar Honvéd szerepelt. Ott a közönség követelte, hogy kétperces néma felállásban emlékezzenek vissza a mártír, Nagy Imrére. A két nép kapcsolata érzelmileg nagyon erőteljes volt, számtalan hasonló megnyilvánulás volt akkoriban. Szinte mámoros diadallal vittek minket is végig. Minden fajta ellenszolgáltatás nélkül rendezték meg ezeket a kiállításokat, és ahogy ők fogalmaztak, „sokszor összekacsintott a nép a szovjethatalom ellenében”. Szerbiában viszont – erről is érdemes beszélni – élt egy torzító feszültség. Jó néhány esetben egy-egy témánál olyan képtelen konklúzióval zárult a vita – amikor már nem tudtak érveket elővenni –, hogy de „mi nyertük meg a második világháborút”. Amikor az egyik alkalommal, már a hetvenes évek végén szerb barátainknak felvettem a partizánok vérengzését – dermedt szemek néztek rám –, válaszukban tagadták, hogy ilyen létezett volna, kérték, hogy ne dőljek be az aljas imperialista propagandának. Pedig a hibáinkkal szembe kell nézni – és nem csak nekünk – a halottakat pedig el kell temetni. Cseres Tibor megírta a *Hideg napokat*, és szerb részről jött viszonzás? Beismerése és elítélése a megtörtént iszonyatnak? Ezek szomorú és elgondolkasztó tények, melyeket nem lehet egy globális maszlaggal elintézni.

Ezek a látogatások is hozzájárultak ahhoz, hogy tudatosuljon bennem, az élet és a művészet elválaszthatatlan, folyamatosan áramlik egymáson. És számomra ennek megjelenítésére különösen intenzív lehetőséget jelentett a konceptuális művészet. Ilyen szellemű munkáimban, az *Utcakövektől a Számok komplementer színekkéig*, valóban benne áramlott az élet. A visszafogott, semleges címekkel a zsúrik jegyzőkönyveiben altattuk az „éberséget”. Ezért is örültem, hogy Szabadkán megalakult a Bosch+Bosch csoport, amely lényegileg a konceptuális művészetet jelentette. Velük is erőteljes kapcsolatunk alakult ki, többek között Csernik Attila, Kerekes László, Slavko Matković tartozott ebbe a csoportba. Különösen fontossá vált Szombathy Bálinttal való kapcsolatom; nagy szimpátiával tekintettem konceptuális törekvéseire és irodalmi tevékenységére. Összehoztam a bogláriakkal, vagy elvittem Haraszty „Édeske” István műtermébe; Szombathy azután ezeket a kapcsolatokat gazdagon alakította tovább. Számomra ő jelentette meg legintenzívebben a magyarországi és vajdasági művészeti kapcsolatok élő mivoltát.

Ugyanakkor valahol magától értetődő és történelmileg megalapozott, hogy a lengyelekkel egy intenzív, erőteljes kapcsolatunk volt. Antoni Zydrońtól kezdve, Andrzej Matuszewskin keresztül Jan Berdiszakig terjedt kapcsolatunk. Nekik ebben az időszakban már elég komoly nyugati elismertségük volt. Berdiszaktól számos nyugati múzeum vásárolt mint nemzetközileg ismert minimal art festőtől. Elsősorban a szimpátia és a személyes barátság miatt vállalt Magyarországon, Balatonbogláron kiállítást. Örömmel vettük a programba, és bevontuk annak lebonyolításba is a Lengyel Kultúrintézetet. Több mint szomorú, hogy Galántai Gyuri – meglehetősen felelőtlenül – aztán az aktuális időpontban elfeledkezett a kiállításról. Én, a program kialakításánál voltam jelen, később a tervezett kiállítás idején nem voltam itthon, külföldi meghívásom volt. Az alapprogramba kinyomtattuk a tárlatot, a Lengyel Kultúra megjelentett egy ismertetőt, a kiállítási anyag is megérkezett paszpartuzva, hatalmas méretű dossziében. A Lengyel Kultúrintézet sokat segített, de a kiállítás végül is elmaradt, ami botrányos volt. Boglár kitűnő helyszíne volt annak, hogy bemutassuk, hogy a neoavantgard és az underground művészet ismert Magyarországon, és sokáig

nem rejthető el, de a Berdiszakhoz hasonló esetek – az első éveket követően – kapkodást mutattak, ami sajnos bomlasztó volt. Noha a boglári kápolna alapján jó lehetőséget biztosított arra is, hogy a magyar avantgárd lazítson belföldi és nemzetközi elszigeteltségén, egy ilyen típusú felelőtlenység, mint ami a lengyel viszonylatban megvalósult, ezen is rontott.

A vajdasági művészekkel is sikerült megismertetnem a boglári alkotógárdát, Haris Lacit, Csutoros Sándort, Molnár V. Józsefet, Galántai Györgyöt, akik aztán részt vettek ott is különböző akciókban. Készítettünk olyan meghívót is, amelyen egymással kezét szorító, barátságot, összefogást sugárzó kezek sokasága jelent meg: magyar kéz-szerb kéz, magyar kéz-szlovák kéz vagy montenegrói kéz és így tovább. A megkerülhetetlen igényt, a nemzeti ellentéteken túl, az összefogás igényét jelképezték. Ezek a vajdasági és magyarországi kiállítások jó alkalmat teremtettek újabb és újabb barátságok megszületésére. Predrag Šiđanin és Gagula Bóro gyakran váratlanul is beállított hozzám Budapesten. Az évek alatt barátok lettünk, és szívesen láttuk őket. Elvittem őket műtermekbe, galériákba, s néhány jó borpincébe is. Ott voltak néhány napot, időnként beültünk a kocsijukba és együtt barangoltunk Magyarországon, sőt a Felvidéken is. Nagyon meglepődtek azon, hogy a Felvidék déli részén főként magyar szót hallottak. Erről is sokat beszélgettünk. Általuk ismertem meg a kitűnő délszláv szobrászt, Džamonját, ők meg rácsodálkoztak Csontváryra.

Visszatérve a lengyel-magyar kapcsolatokra, a legjelentősebb kiállítássorozatot, amely a poznańi Arsenalban kezdődött, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus betiltotta. Együtt mentünk fel a hivatalos meghívó levéllel az engedélyért Pauer Gyuszival és Csutoros Sanyival Ormos Tiborhoz, a Lektorátus vezetőjéhez. Hiába volt azonban a hivatalos meghívás, le akarták állítani az egészet. Ennek ellenére megcsináltuk. Ha nem vállaltuk volna ezeket az akciókat, eltemettek volna minket. Persze ez volt a cél: letagadni, elhallgatni, mintha nem is léteznénk. Vállalás és apró ötletek kellett: megnéztük a vonatokon a hálókocsi csomagterének méretét, és ezután határoztuk meg, mekkora lehet a műtárgyak maximális mérete. Ennek jegyében szedtük össze az anyagokat olyan alkotóktól mint Vajda Lajos, Bálint Endre, Veszelszky Béla, Csutoros, Paizs, Bak, Nádler, Temesi Nóra, Pauer, Haraszty stb. Az anyag itt is az „öregeken” kívül a két meghatározó gárdának, a Szürenonnak és az Ipartervnek a művészeire épült. Az előző generáció

tagjai közül például Gyarmathynak voltak kint munkái, azt nem kellett kicsempészni, de az anyag döntő többségét igen. A hatvanas években Gyarmathy Tihamér visszatérően járt Lengyelországba plenerzéken, művésztelepeken, és a fia, Rádoci Gyarmathy Gábor kint is tanult; Brendel Jánossal együtt Poznańban. Ők rengeteget segítettek a megvalósulásban.

Érdemes tudatosítani, hogy a magyar avantgárd először a lengyel kiállítótermekben állított ki úgy, hogy együtt volt látható a minket megelőző generáció: Gyarmathy, Vajda, Kornis, Veszelszky; az akkori középgeneráció: Lantos Ferenc, Veres Pál, Papp Oszkár, és a fiatalok, a már említettekén túl: Hencze, Lakner, Keserü, Frey stb. Összesen 27 művész. Magyarországon ezt akkor így nem lehetett bemutatni, a tiltott kategóriába tartozott. Ez a lengyelországi kiállítássorozat készítette elő a nem sokkal későbbi budapesti „R” kiállítást is 1970-ben, amelyen – ahogy a kritikák írták – „Nemzedékek, legkülönbözőbb avantgárd irányzatok adtak egymásnak kezét. Az eredmény nem is maradt el: ismét valóságában áll előttünk az elő magyar avantgárd.” A történelem leggyakrabban használt torzító eszköze az elhallgatás. A lengyelországi, jugoszláv, holland stb. kiállítások ezt írták felül. Komoly mértékben hozzájárultak a torzító tükrök széttöréséhez.

Elég sok egyéni kiállítást is rendeztek Lengyelországban magyar művészeknek. Ebben nagyon komoly szerepe volt ismét csak Brendel Jánosnak, és néhány fiatal lengyel művészettörténésznek, művészeknek mint Antoni Zydroń, aki egy nagyon jó szervezőkészséggel bíró lengyel művész volt. Matuszewski, a poznańi Nowa Galéria vezetője is sokat segített. Ez egy többszintes galéria volt, ahol visszatérően rendeztünk kiállításokat. Főként egyénieket, mivel erre volt alkalmas. A csoportos kiállítások nagyobb helyeken valósultak meg, például az Arsenalban. Ez olyan volt Poznańban, mint Budapesten a Múcsarnok. Meglehetősen nehéz volt kicsempészni annyi anyagot, hogy ezt a teret betölthessük. Sokat segített, hogy tervek alapján ott építettük meg az installációkat, például Konkoly Gyula munkáit. Voltak alapegységekből álló, tovább építhető grafikák, melyeket ott kellett egységes struktúrává összeragasztani, és természetesen képek. A festményeknél különösen kötött volt a méret: a hálókocsik csomagterének a mérete szabta meg, milyen méretű munkákat lehetett kivinni. A szobrok inkább kisplasztikák voltak: Haraszty Pista szétszerelhető és összeállítható mobiljai, Csutoros Sanyi, Pauer Gyuszi munkái. Csutoros is kijött a megnyitóra, illetve a rendezésre. Tót Endre munkáit is kivittük. Természetesen a legtöbb munka grafika volt, mert azokat lehetett a legkönnyebben szállítani.

Ezek a kiállítások jelentették az alapját annak, hogy lengyel, vajdasági magyar és szerb művészek is bemutatkozhattak Boglárán. Magyarországon, ahol az aczéli kultúrpolitika létrehozta a három T, „támogatott-túrt-tiltott” kategóriákat, mások voltak a lehetőségek, mint Jugoszláviában vagy Lengyelországban. Ha az ember visszagondol arra, hogy a hatvanas-hetvenes években a szellemükben legfontosabb kiállítások periferikus helyeken valósultak meg Magyarországon – egyetemi klubokban, egy-egy külvárosi művelődési házban, tudományos intézetek zártkörű klubjaiban, magánlakásokon, műtermekben –, akkor tudja igazán értékelni azokat a tárlatokat, amelyeket például Lengyelországban vagy Jugoszláviában, jól felszerelt kiállítótermekben rendeztünk.

Mivel a túrt művészek döntően az egyetemi klubokban állítottak ki, néhány egyetemmel nagyon erős volt a kapcsolatunk, különösen a Műszaki Egyetemmel. Közéjük tartozott a Hotel Műszaki vagy másképpen Hotel 1000-es; a Bercsényi utcában az Építészek klubja, és a Bartók Béla úton is volt a kollégiumnak

kiállító helyisége. Az ipartervesek a nevüket is onnan kapták, hogy az Iparterv nevű tervező iroda helyiségeiben állítottak ki. Ezek voltak a kiskapuk, amiken keresztül – bizonyos merészséggel és vállalkozó kedvvel – lehetett közlekedni. Ezeken a helyeken visszatérően voltak friss szellemű kiállítások; nem véletlen, hogy az avantgárd első nagyszabású bemutatóját a Műszaki Egyetem „R” épületében rendeztük meg, amit én szerveztem. Betiltották, de ennek ellenére megvalósítottuk, mert ki lehetett használni az „elvtársak” közötti ellentmondásokat, az egyetemi autonómiát, a jogszabályi hézagokat. Valamint

Olyan társaságra kell az egészet építeni, egy olyan kiszorított, underground társaságra, amelyik friss szellemű, szellemében rendkívül sokrétű, és amelynek szinte létérdeke ez a lehetőség. Azt javasoltam, két lépcsőben közelítsük meg: hozzunk létre először egy olyan szűkebb csoportot, alkotó gárdát, amely a kiállításokon túl a romos épület renoválásában, a fizikai munkában is részt vállal, és utána gyorsan pergő, rövid kiállításokon mutassuk be a magyarországi underground művészetet, amire nekem már volt rálátásom. Gyuri fogékony volt erre, és nekivágtunk. Érdemes felidézni azt is, hogy a legfontosabb avantgárd kiállítások már megvalósultak Boglár előtt: ilyen volt a Progresszív művészek kiállítása – melyet Beke László nyitott meg, ez volt élete első megnyitója –, a Szürenon (Sík Csaba nyitotta meg) az Iparterv kiállítások, és így tovább. Tehát Boglár ezek után formálódott. Fontosnak tartottam, hogy tudatosítsuk, amit bemutatunk: egy széles, sokrétű mozgalom, nagyon eltérő kvalitással, és amit csak ideig-óráig lehet föld alá szorítani. Ez a mozgalom jóval több mint száz művészt érintett. Röviden be kell mutatnunk ennek a mozgalomnak a múltját is. Ismertető lapokat állítottam össze, és Molnár Jóska a Vadász utcai nyomdában ki is nyomtatta. Nem szamizdatnak hívtuk, de lényegileg az volt.

mindig voltak olyanok, akik az apparátuson belül is segítettek, mint Major Máté építész, akadémikus, aki az avantgárdot illetően megértő és segítőkész volt, velem szemben pedig barátságos. Ezek a helyek viszont nem teheték lehetővé, hogy a külföldi kiállítások viszonzásaként itt jugoszláv vagy lengyelországi művészek munkáit mutassuk be.

A budapesti kiállítóhelyiek mellett nagyon fontos lehetőséget teremtett Galántai Gyuri balatonboglári kápolnaműterme. A hatvanas évek végén keresett meg azzal, hogy kibérelt Balatonbogláron egy részben romos kápolnát. Akkor végzett a főiskolán és még nem nagyon volt avantgárd kapcsolata. Ajánlatával sokakhoz fordult, a KISZ-bizottsághoz, a Fiatal Művészek Stúdióhoz meg mindenfélehez próbált kapcsolódni a kezdet kezdetén. Jelezttem Gyurinak, hogy teljesen felesleges a KISZ-bizottságot vagy a Stúdiót bombázni ezzel, hiszen nekik sokkal komolyabb lehetőségeik vannak, az Ernst Múzeumtól kezdve a Múcsarnokig pályázhatnak kiállításokra, és meglehetősen nagy százalékkal meg is nyerhetik ezeket. Itt, a boglári esetben a kiindulópontnak merőben másnak kell lennie.

Itt, ebben a Kisgömb utcai szobában, ahol most beszélgetünk, terveztük meg az első boglári két év programját. Igyekeztem kitágítani a résztvevők körét, a Szürenon és az Iparterv mellett azokra a később jelentkező fiatalokra is mint Szemadám Gyuriék és más társaságok, amelyek később jelentkeztek, hogy minél meggyőzőbb legyen a „mozgalmi” jelleg és átfogóbb, gazdagabb spektrumú legyen a boglári megjelenés. Erre Galántai Gyuri teljes mértékben hajlandó is volt a kezdetek kezdetén. Nekem folytatódtak a lengyelországi, csehszlovák, majd a hetvenes években kezdődtek különböző nyugati meghívásaim. Ez rengeteg időt lekötött. Mivel gyerekkoromban egy évig Hollandiában éltem, eléggé jól megmaradtak a holland kapcsolatok is. Hollandiában Beke Laci és Sík Csaba rendezett egy magyar avantgárd kiállítássorozatot, kitűnő helyeken, az Arnheimi Múzeumban, az utrechti Hooght Centrumban és más-hol. Mentem a kiállítással, vittem a feleségemet is. Kaptam meghívásokat hollandiai művésztelepekre. Ezt azért is említem, mert pont Berdiszak esetében csak a tervezésnél voltam itthon, később elutaztam. Eszem ágában se jutott, hogy egy ilyen kitűnő művészről meg lehet feledkezni. Helyette csináltak egy happeninget. Nem vagyok bigottan vallásos ember, viszont az, hogy egy kápolnába, egy szakrális helyre olyan happeninget vigyenek, hogy a szentélyben egy nagy falloszt simogatnak és azt rajongják körül, otromba, durva keresztényellenes provokáció volt, s a plébánia hívóinak szemenköpése, akiktől Gyuri a kápolnát bérelte. Akkor, amikor rengeteg ellenségünk volt, ilyen buta hibákat elkövetni, nem szabad. Annak a rétegnek használt, amelyik szerette volna a hagyományokat szétzilálni, valamint azt a szabad szellemet, amely Boglárra alapvetően jellemző volt, visszagyömöszölni a palackba. Az ilyen ügyletek remekül jöttek a hivatalosságoknak is.

Hangsúlyozni szeretném, hogy Boglár a dolgok lényegét tekintve nagyon pozitív és előremutató volt, komoly jelentőséggel. A valóságban azonban jóval színesebb mindez, nem szabad ezt sem idealizálni. Az a széthasadás, a disszonancia már akkor jelentkezett Bogláron, ami ma riasztóan megvan az országban. Az, hogy gyermekkoromban megszenvedtem a magyarságomért, mint más a zsidóságáért, arra is érzékenyített, hogy ezt észrevegyem. Külön kifejtendő téma, hogyan jelent meg már akkor az országban, és ezen belül Bogláron is mint sajátos mini laboratóriumban – hol rejtetten, áttételesebben, hol kevésbé – a keresztény identitás, és ezzel összefüggésben a magyar identitás szétzilálása. A boglári probléma jóval színesebb, mint ahogy ezt néhány művészettörténész megfogalmazza, és jóval összetettebb, mint ahogy a Boglár-ról megjelent „emlékkönyv” bemutatja. Ezt egy olyan művészettörténész, mint Perneckzy Géza is észrevette, hogy bizony egy-egy szereplő jelentőségét feltupírozták. Ezért is állítottam össze egy dokumentumkötetet a legfontosabb résztvevők visszaemlékezéseivel, amely ezt korrigálja. Csupán az a szépséghibája, hogy néhány példányban készült, s rendkívül nehéz hozzájutni.

2009. április 16.

RÓZSA BOGLÁRKA

Képversek

fénykép

k é p

e l z

d l e

rólunk

víz tó
válasz

menj

t l
ú e
s i
i s
l ú
e t
f

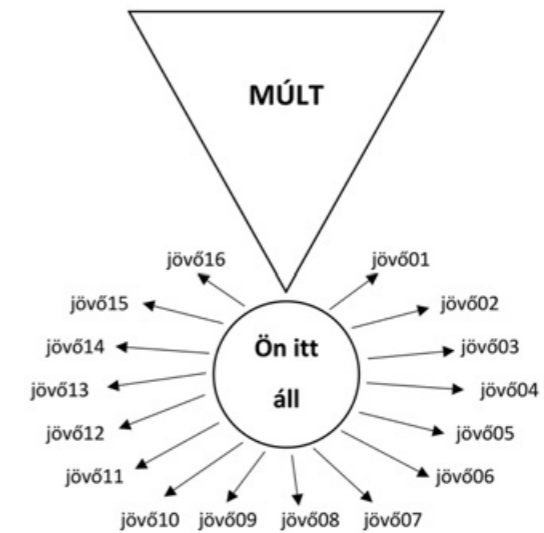
KORDA ZSUZSA vizuális versei

ÖRÖKKÉ MAGASABBRA

(Tandori Dezső: Vissza az égbe)

!
fel
fel-fel
magasabbra
örökké fel az égbe
a semmire lépve emelkedek
közelről nem hallok a növekedés zaját
meztelen talpam gyorsabban csattog a felszínen

VÁLASZTÁS

ECSTATIC ENSTASIS

Kecskés Péter kiállítása, július 9-24.

Kecskés Péter kiállítása a kortárs művészet összetett és különleges eseménye, hiszen a két, Hidvégi Aszter közreműködésével megalkotott videóhoz egy a tavaly októberi Ekszpanzió Fesztiválon, ugyancsak Jakab Krisztián társalkotóval közösen bemutatott performansz társul. Utóbbi műfajt a művészettörténet-írás - nem biztos, hogy szerencsés módon - némileg elszigetelt jelenségként kezeli a kortárs szcénán belül. Ennek ellenére a *Szinasztria* című előadás olyan szerves kapcsolatot mutat Kecskés legújabb művészi videóival, hogy célszerűnek tűnik egy ilyen kiindulási pontból megkísérlni e kiállítás művészettörténeti interpretálását.

Korántsem meglepő, hogy a performansz nevét az asztrológia egyik ágáról kapta, amely két vagy több képlet összehasonlítását jelöli. A performanszművészek először saját magukra felfestik a planetáris és zodiakális színeket, majd a két képlet aspektusainak megfelelően, tizenkétszer megismételve egymáshoz érintik az adott testrészeket, szétkenve a színeket a ruházatukon és saját magukon. Az erőteljesen asztrológiai indíttatású előadás fontos sajátossága, hogy saját kereteiből kilépve a műfaj öndefinítív újraértelmezését végzi el. Ennek a folyamatnak a során olyasfajta rétegződésnek lehetünk tanúi, amelyen keresztül kikristályosodik, hogy a performansz művészetét kialakító műfajok, művészeti ágak közül melyek gyakorolhatták a legnagyobb hatást az alkotók tevékenységére. Kettő közülük mindenképp kiemelendő: az akcionizmus, illetve még inkább a body art. Utóbbi recepciója különösen érdekes, lévén hogy annak alkalmazott eszközkészlete két további síkon jelenik meg; a két performanszművész indulatai, gesztusai által keltett művészi összképet és az ikonográfiai még tovább mélyítik az asztrológiai analógiák alapján kiválasztott színek.

Ezek a jellegzetességek - a filozófiai, szellemtudományi alapállás, továbbá a formanyelv - szorosan hozzákapcsolják az előadást a két bemutatott művészi videóhoz.

Azok az oeuvre közelmúltbeli szakaszából leginkább a *Processed Precession* című művel rokoníthatóak, noha a kecskési videóművészet a korábbi évek digitálisan „széteső” filmjeihez képest itt egy egészen új, pontosan semmivel sem azonosítható minőséget, egy másfajta folyamatosságot produkál. Az előzményekhez hasonlóan mindkét videó erőteljes expresszivitásra és nagyfokú absztrakcióra épít, azonban a „megzavarodott jelek” eltérő módon működnek képalkotó eszközökként.

Az első videó által reprezentált képi világ központjába az arc került. Pontosabban az arc és a transzcendens fény. Többről van szó, mint a léleknek - az anatómiai fiziognómiából származó szimbolikus sajátosságokkal kiegészülő - pontos kivételéről. Az elemző jellegű, ámbar felfokozott hangvételi videó szellemi gyökerei ugyanis nehezen függetleníthetők Platóntól és az ideák elméletétől. Eszerint az érzékek által megismerhető látzatvilág egy felületesebb tükröződését nyújtja csupán a szellem, az ideák tökéletes világának; Kecskés Péter videója pedig ennek megragadására tesz kísérletet. Nem véletlen, hogy a neoplatonizmust követően, épp a Platon munkáit lefordító Marsilio Ficino korában, vagyis a reneszánszban fejlődik ki egy újfajta arcábrázolás hagyománya. Itt elsősorban azoknak a portréknak a kortárs eszközökkel történő átdolgozását kell megemlítenünk, melyek esetében az ábrázolt egyéni vonásainak a különféle elvont eszközökkel való kiemelésével egy újfajta idealizmus születik meg.

Az eksztatikus, felfokozott hangvételi videó párja egy teljesen más, meditatív és alapvetően befelé forduló mű. És annak ellenére, hogy a kontrasztot, valamint a körplasztika modern köntösbe bújtatott alkalmazásával utóbbi is jellemzően tradicionalista alapállású alkotás, jelen kiállítás lényegét a kettejük között megragadható ellentétpár alkotja. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Kecskés Péter és Jakab Krisztián a különböző szellemi hagyományok ún. eksztázis-technikáinak felfejtésével - talán nem véletlenül - a kései Hamvas Béla hagyománysemléteinek esszenciális foglalatáról nyújt egy szubjektív képet.

KOVÁCS GERGELY

NEM KELL TUDNI RAJZOLNI?

Egyre Márki vagy Trükkös Feliks vagy Blekktet vagy Vegyvédalem Jenő stb. kiállítása, július 30. – augusztus 13.

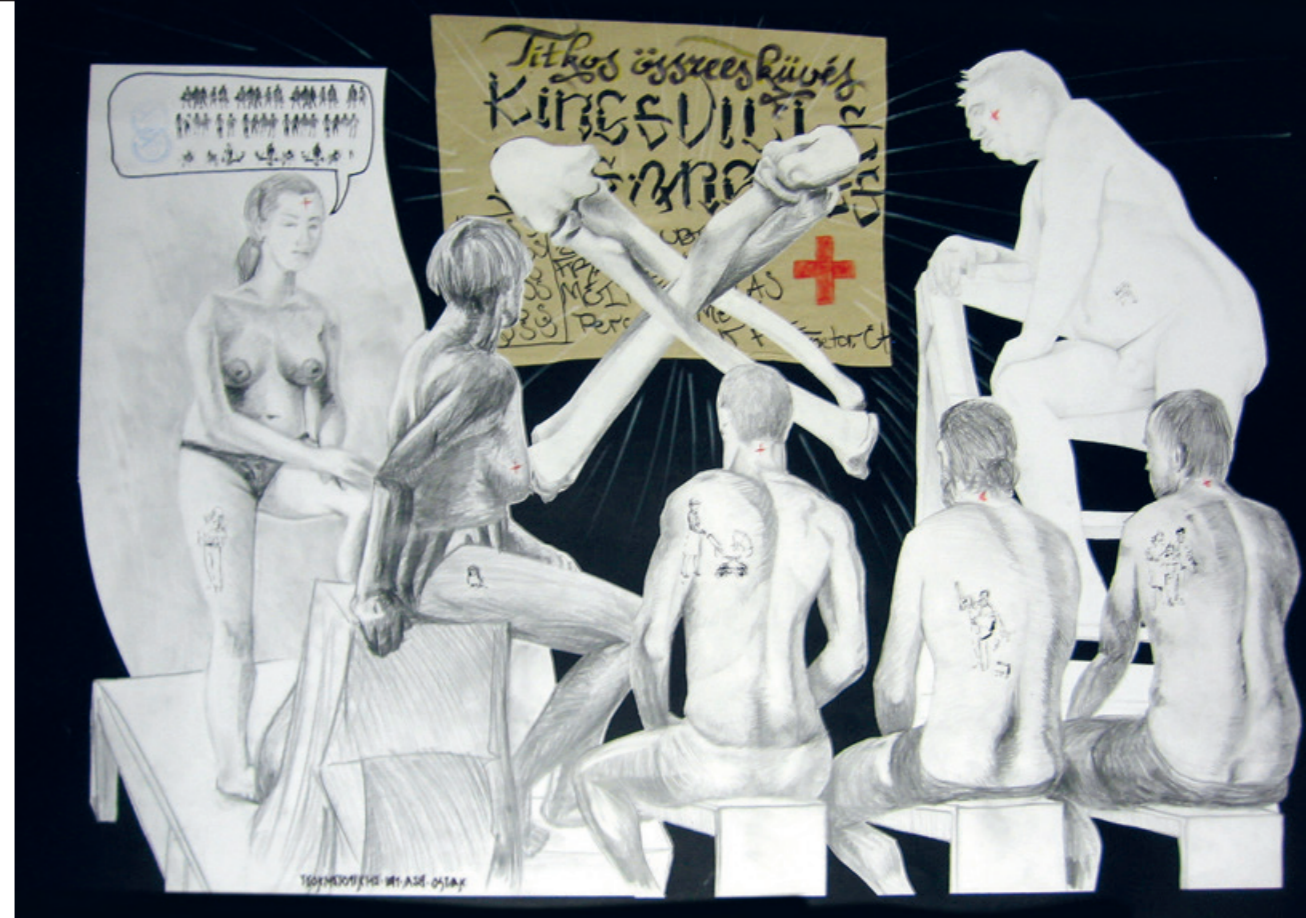
A kiállítás ironikus és egyben hiábavaló tiltakozás, de legalábbis megkérdőjelezés. Tiltakozás azok ellen az önjelölt „képzőművészek” ellen, akik rajztudás nélkül, mások munkáinak összevagdolásával, mobiltelefonos applikációkkal és gyagyás szerkesztő-, fotó- és rajzprogramok „effekteléseivel” oroznak maguknak el olyan emberek elől hírnevet, publikálást, akik éveket, évtizedeket ölnek abba, hogy ki merjenek a közönség elé állni bizonyos értékelhető tudással. Szerkesztgetnek és vagdosnak, mert nem tudnak rajzolni; „performanszólnak”, mert nem tudnak táncolni; sikítanak és ordítóznak, mert nem tudnak

énekelni; csörömpölnék és zörejeznek, mert nem értenek egy hangszerhez sem; szak-szlenggel magyaráznak, mert nem tudnak szépen és szépet írni, és meztelenkednek, mert nem néznek ki sehogy. Ezekkel az úgynevezett baromira posztmodern, baromira korhú és valami iszonyúan a mindenkori jelen aktuális álproblémáit stigmaként felmutató, vérző szívű világmegmentőkkel megy naivan szembe ez a néhány sajátosan összetakolt, súlyos munkaórákat magának tudó, egyetemi anatómia-rajz. A tiltakozás mint mondtam, hiábavaló, hiszen ma az a trend, hogy megélhetési művészként urambátyám alapon tolakodjak közös kiállításokon minél több helyen, akárhol is van az a világban, és brandet formáljak a semmiből olyan emberek előtt, akik szintén ugyanilyen eltitkoltan tudás nélküliek, viszont komoly pozícióban póffeszkednek; vagy abból, hogy elbújok valami misztikus köd mögé, hülyének nézve azokat, akik nem értik a művészetemet, miközben nincs is mit érteni, vagy ha van, az a demagógia-üzenet egy hír-weboldról származik (újságért már nem adok pénzt).

A divat most az, hogy eltakarom a hiányosságomat – itt: a rajztudást –, mert ha összeragasztózk valamit, amit az utcán találtam a kuka mellett, és rászögelek egy akasztót, az onnantól drágán eladható műtárgy, csak mert azt ÉN csináltam, vagy pedig BUNKÓK, akik nem fogják fel ezt. A rajztudás (vagy írástudás, vagy festeni-tudás stb.) megszerzéséhez sajnos túl sok munka kellene, és még véletlenül egyéniség válna belőlem. Így hát ezzel a kiállítással valójában nevetségessé tettem magam. Úgy kell nekem.

A megnyitón az egyik ilyen munkámat egy gesztussal leöntöttem tintával, „meggyalázva” ezzel a belefektetett munkát, időt, energiát. Utalást tettem ezzel a Darvas Iván által formált (lúdtollal naplót író) örültre, aki hasonló módon fejezte ki megvetését az általa falra rajzolt, gyűlölt ismerőseire. Igaz, a színdarab megismerése előtt hét évvel a Műcsarnokban elkövettem már egyszer ezt a gesztust, akkor egy háromméteres *Budafest* kalligrá-

fiai betűsoromat öntöttem le, igaz, mindössze a látvány kedvéért, mégis mintha megéreztem volna ennek jelentőségét. A kritika és az önkritika nálam kéz a kézben járnak: a Képzőművészeti Egyetemen messze nem én voltam a legjobb rajzoló, sőt! Mégis meglep és undor fog el, ha tőlem jobb rajzosok irgalmatlan marhaságot, krikoszkraszot állítanak ki, és az mindenkinek tetszik. Mi jön még, kérdelem én? Ennyi erővel megszűnhetne az anatómia-tanszék, ha csupa fakezú dekorátor jól megél, mert a bírálóik és a galériás kiállítóik pártolják őket hasonló dilettantizmusból, ráadásul nem áttalják etalonnak nevezni!

A kiállítást kiegészítettem még néhány aprósággal és egy önismereti teszttel, aminek a szisztémája szándékosan egyszerű, és mások által is elkészíthető, saját

magát alanyul használva: egy hosszú tekercs papíron, hogy átlátható legyen az egész. Határozzunk meg egy időszakot születésünktől a jelenig. Az adott évszámaink alá annak az évnek 2-3 legfontosabb eseményét írjuk fel listaszerűen.

Amikor kész, találjuk meg azokat ezek közül, és kössük össze őket, amelyek egymásból logikusan következtek. Ezekre a vonalakra számozzuk fel, hogy a mi döntésünk volt-e, vagy a sors hozta. Amikor megvan mind, számoljuk össze, melyikből van több – az irányítja az életünket. A kiállításon két ilyen szalagot prezentálok: a saját életemét, és Édesanyámét, Peleskey Márta Zitáét, aki a megnyitó napján ünnepelte volna a névnapját.

EGYRE MÁRKI

MUNKATÁRSAINK

BÁLIND VERA

1984-ben született a szerbiai Rumán. Tanulmányait az ELTE BTK művészettörténet szakán végezte 2010-ben. 2016 óta 3D-grafikusként dolgozik.

BARICS SÁNDOR

1970-ben született Baján, jelenleg Berlinben él. Tanulmányait Münchenben és New Yorkban végezte. A Blubark művészcsoport alapítója Koppenhágában, 2004-ben.

CAPORASO, ANGELA

Az olasz művész munkássága kiterjed a művészkönyvre és a vizuális költészetre, kedvelt műfajai a kollázs, a trash art és a digitális grafika. Első kiállításait a nyolcvanas években rendezte.

EGYRE MÁRKI

1982-ben született Miskolcon. Első budapesti kiállítását 2010-ben rendezte. 2015 óta a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatója. 2008-tól jelenteti meg különféle számozott kiállításait.

KULCSÁR BALÁZS

1980-ban született Budapesten. Író, festő, fotográfus. 2003 óta állítja ki absztrakt témájú képeit. Legutóbbi kötete a *Párizs-Budapest-metró* 24 beszélgetést tartalmaz művészekkel. Jelenleg videóinterjúkat készít.

KÓBOR ADRIÁNA

1988-ban született Budapesten, 2006-tól Belgiumban és Hollandiában tevékenykedett. Főleg angolul ír, de hollandul és magyarul is publikál. Munkáit irodalmi pódiumokon népszerűsíti.

KOVÁCS GERGELY

1988-ban született Budapesten. Művészettörténész, a Magyar Elektrográfiai Társaság tagja. 2013 óta részt vesz a kortárs képzőművészettel, elektrográfiával, fotográfiával foglalkozó kiállításokban. Kiseb publikációk, kiállítás megnyitók fűződnek nevéhez e témában.

LITYA LÁSZLÓ

Ecséden született 1949-ben. Költő, helytörténet-kutató, köz- és újságíró, eredetileg építész. Szerzője volt többek között az Új Magyarországnak és a Magyar Nemzetnek. Alkotásaiból az Életjel, a Délsziget, a Napjaink és a Magyar Műhely adott ízelítőt. Szerkesztette a Hatvani Kalendariumot, előkészítése alatt van a Margó című irodalmi folyóirat. Hívő természetbarát. Régóta Hatvanban él.

MARCZINKA CSABA

1967-ben született Budapesten. Az ELTE BTK-n végzett magyar-történelem szakon. Verseskötetei: *Előszó a halálhoz* (Alterra Kiadó, 1997); *Ki lopta el az ortho-doxámat?* (Littera Nova, 2000). *Impériumváltás fazonigazítással* című esszéjének 2009-ben jelent meg a Nap Alapítványánál. A szépirodalmi műfajok mellett prózát, drámát, képzőművészeti írásokat publikál.

L. SIMON LÁSZLÓ

1972-ben született Székesfehérváron. József Attila-díjas író, költő, szerkesztő, országgyűlési képviselő.

SZOMBATHY BÁLINT

1969-ben a szabadkai Bosch+Bosch Csoport alapító tagja. 1971-1972 és 1985-1991 között az újvidéki Új Symposium című folyóirat grafikai, illetve művészeti szerkesztője. 1989-től a Magyar Műhely című folyóirat főszerkesztője; 2003-tól szerkesztője, 2011 óta felelős szerkesztője. A Magyar Műhely Pixel-könyvek című sorozatának szerkesztője (2004-), az azonos nevű galéria kurátora. 1993-tól tagja a Magyar Írószövetségnek. A Magyar Elektrográfiai Társaság alapító tagja (2001).

TRICEPS

1955-ben született Nagykikindán. Rendező, performanszművész, író. Az Opál Színház (1993) vezetője, a Szépirodalmi Társaságának (2009) tagja. Kötetei: *Éhségkönyv* (2005), *Nőket néző képek* (Falcsik Marival, 2013), *Semmielőtt* (2017). Film: *Dada Univerzoom* (Gasner János-sal, 2008).

magyar
műhely

MAGYAR MŰHELY művészeti folyóirat | Ötvennyolcadik évfolyam | 193. szám - 2020/3

Felelős szerkesztő: Szombati Bálint

Főszerkesztő: L. Simon László

Szerkesztők: Petőcz András, Szkárósi Endre

Olvasószerkesztő: Demus Zsófia

Alapító szerkesztők: Bujdosó Alpár, Nagy Pál, Papp Tibor

A borítón L. Simon László - Szombathy Bálint: *Vérgyár üzemmód*, 2020

Tördelés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Cím/Address: H-1463 Budapest, Pf.: 823, Hungary | Tel./fax: +36-1-321-4757

Kiadja a Magyar Műhely Alapítvány | 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

Felelős kiadó: Szombati Bálint

Adószám: 18073946-1-42 | Számlaszám: 10102086-09742602-00000000 | ISSN 0025-0201

Előfizetési díj: 3000 forint/év

Egy szám bolti ára: 800 Ft

Vörösmarty Mihály

EMLÉKHÁZ

„RAGYOGJON EMBERMÉLTÓSÁG SUGÁRA”

Megnyílt az újjászületett Vörösmarty Emlékház
Kápolnásnyéken.

Látogatható: Március 15-től december 1-ig hétfő kivételével minden nap
10-18 óráig, december 2-től március 14-ig bejelentkezés alapján.

info@vorosmartyemlekhaz.hu • www.vorosmartyemlekhaz.hu

